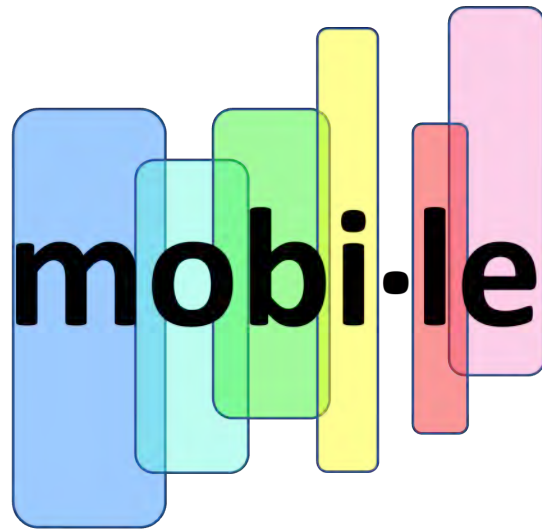

Mobilising Learning Environments

Training-Cursus over leeromgevingen

Erasmus+

Enriching lives, opening minds.

INHOUDSOPGAVE

1. INLEIDING	3	5.2 Welkom en intro (20 en 10 minuten)	15
1.1 Aanleiding en plan cursus	3	5.3 Vraagkaarten (30 minuten)	17
1.2 Doel	5	5.4 PrismaTisch (50 minuten)	18
1.3 Leeswijzer	5	5.5 Bouwstenen voor beleid (60 minuten)	19
2. UITGANGSPUNTEN MOBILE-TRAINING	6	5.6 Learning Space Safari (40 minuten)	20
2.1 Algemene uitgangspunten	6	5.7 Matching, Stretching, Celebrating (20 minuten)	21
2.2 Modulaire opzet, in de praktijk ontwikkeld	6	5.8 Model ideale leeromgeving (60 minuten)	22
2.3 Tijd	7	5.9 Presentaties (30 minuten)	23
2.4 Deelnemers	7	5.10 Praktijkcases (50 minuten)	24
3. DE METHODE	9	5.11 Terugblik (20 minuten)	25
4. INFORMATIE EN PROGRAMMA DEELNEMERS	10	5.12 Slot (20 minuten)	26
4.1 Welke informatie geef je mee?	10	6. PRISMATISCH METHODE	27
4.2 Programma deelnemers	11	6.1 Wat is het?	27
5. DRAAIBOEK FACILITATOR	12	6.2 De voordelen van PrismaTisch	30
5.0 Voorbereiding: de MOBILE leeromgeving	13	6.3 Uitleg van de kleuren	31
5.1 Inloop (10 minuten)	14	6.4 Voorbeelden PrismaTisch toepassingen	38
		COLOFON	41

1. INLEIDING

1.1 Aanleiding en plan cursus

MOBI.LE: Mobilising Learning Environments

MOBI.LE is de naam van een Erasmus+ project, waaraan onderwijsorganisaties en onderwijsadviesbureaus uit Duitsland, Nederland en Noorwegen hebben samengewerkt. Uit elk land is een onderwijsorganisatie en een adviesbureau vertegenwoordigd. Deze in totaal zes organisaties delen allemaal dezelfde passie, namelijk het helpen van scholen bij het tot stand brengen van inspirerende, functionele en duurzame schoolgebouwen.

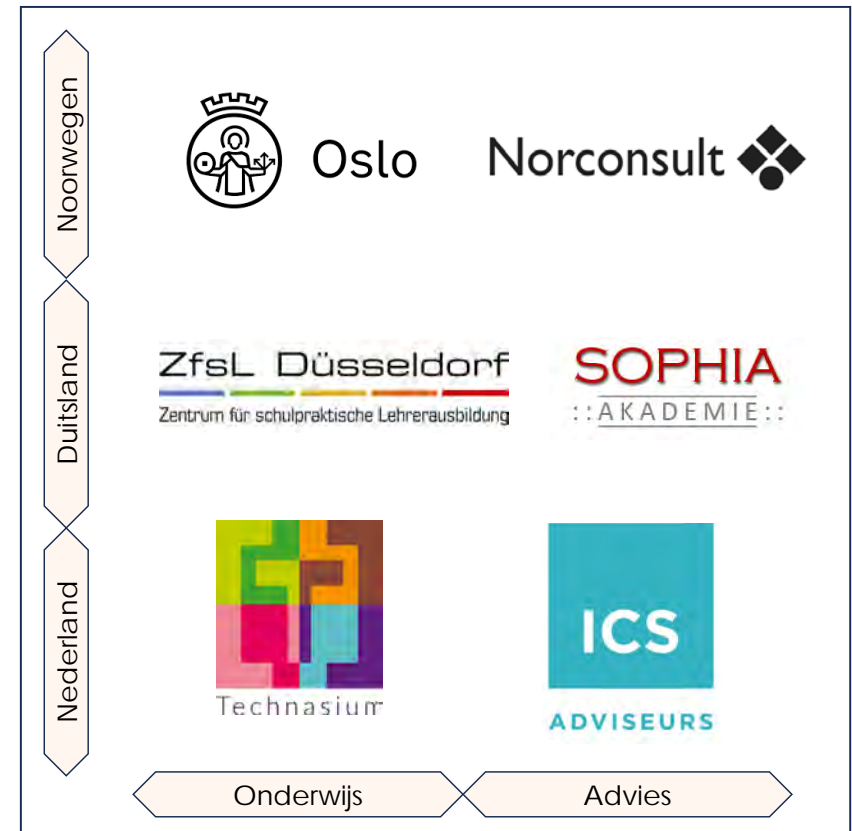
MOBI.LE gelooft dat er veel meer mogelijk is met bestaande schoolgebouwen dan gebruikers soms denken.

Dit heeft geleid tot het idee om een cursus over leeromgevingen te ontwikkelen, met als doel oude schoolgebouwen, die oude opvattingen lijken te bevriezen, weer in beweging te brengen. Vandaar de naam MOBI.LE: Mobilising Learning Environments, oftewel het in beweging brengen van leeromgevingen.

Bevriezen, ontdooien, bevroren

Gebruikers krijgen bij nieuwbouw tijd, aandacht en ondersteuning om zich te richten op de toekomst van leren en leeromgevingen. Dit leidt tot uitgangspunten, die de grondslag vormen voor het nieuwe gebouw. Deze impuls voor de ontwikkeling van het onderwijs verdwijnt bij het verstrijken van de jaren langzaam naar de achtergrond. Het gebouw wordt geleidelijk weer een bevroren gedachtengoed.

Kan het ook anders? Is het mogelijk de eigen situatie regelmatig te evalueren en aan te passen aan wat de huidige tijd vraagt? Een permanente betrokkenheid in plaats van participatie gedurende een paar maanden als voorbereiding op een nieuw gebouw? Wat hebben de gebruikers van de school daarvoor nodig?

Training met verschillende modules

Het idee werd geboren om een training te ontwikkelen voor gebruikers, met als doel hun ruimtebewustzijn te versterken, vensters te openen door prikkelende vragen te stellen, anders te leren kijken naar bestaande leeromgevingen, ideeën voor oplossingen aan te reiken en te leren van elkaar. In de training komen de modules samen die door de MOBI.LE partners zijn ontwikkeld rond de drieslag: Kijken naar Morgen, Leren van Gisteren, Vandaag Handelen.

Kijken naar Morgen met de Index of Learning Environments

De Index of Learning Environments is een verzameling van meer dan tweehonderd kaarten met prikkelende vragen over de toekomst van leren en leeromgeving. Het is meer dan een verzameling het is ook een methode gericht op verdieping van kennis over leren en leeromgeving. De methode is zo opgezet dat het aantal vragen en de onderwerpen uitbreidbaar zijn.

Leren van Gisteren met de Learning Space Safari en de Pedagogical Post Occupancy Evaluation.

Beide methodes richten zich op de evaluatie van leeromgevingen. De Learning Space Safari is de methode die in de training wordt toegepast.

Vandaag Handelen met de MOBI.LE-Training

Met de MOBI.LE-Training leren deelnemers over de relatie tussen gebruikers en leeromgeving, met als doel om leeromgevingen in beweging te brengen. De training maakt gebruik van de voorgaande elementen en maakt gebruik van de PrismaTisch methode, die alle onderdelen met elkaar verbindt.

De naam MOBI.LE verwijst ook naar de grote mobile die in het trappenhuis van het Rhein Maas Zentrum in Düsseldorf hangt. De mobile bestaat uit honderd citaten over onderwijs, van lang geleden (onder in de mobile) tot heel recent (boven in de mobile).

1.2 Doel

De training heeft de volgende doelstellingen. Deelnemers:

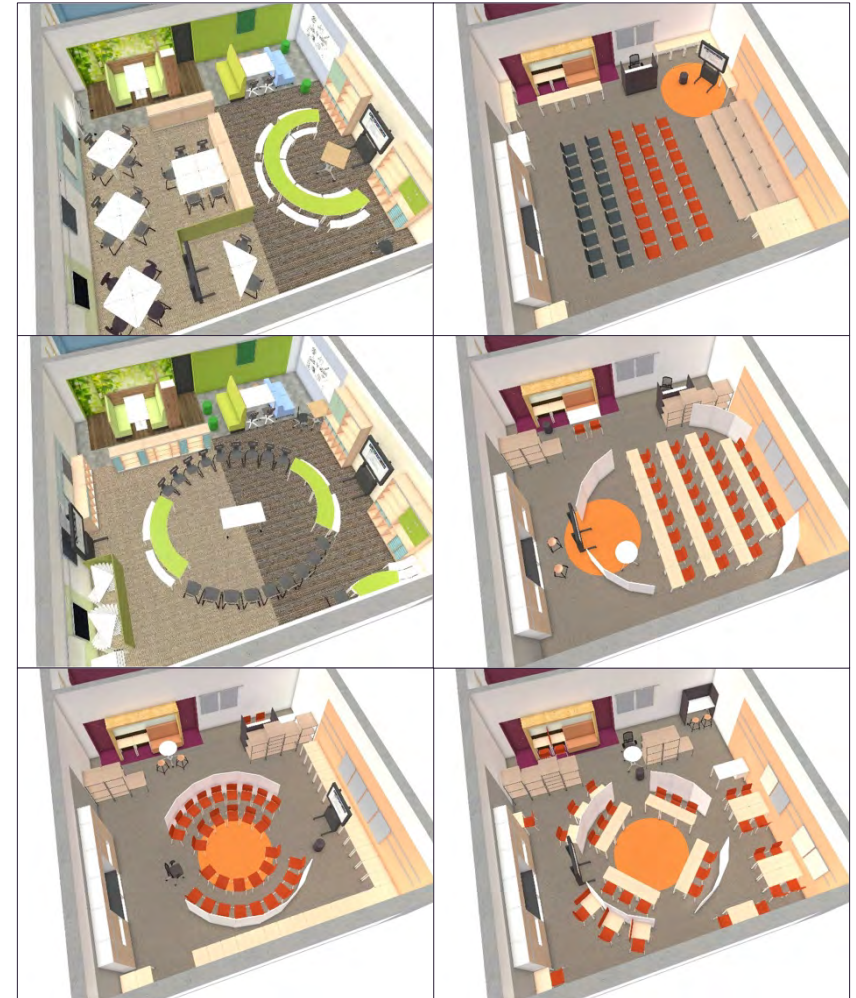
- kunnen individueel of als team, door de inzichten en inspiratie die zij op de cursus hebben opgedaan, meer doen met de inzet van de leeromgeving als één van de leermiddelen;
- leren hoe zij gebruik kunnen maken van de MOBILE tools die zij voor dit doel aangereikt krijgen;
- ontwikkelen een multi-perspectief op de leeromgeving;
- kunnen de training ook gebruiken om zich goed voor te bereiden op een nieuwbouw- of renovatieproject.

Voor verbeteringen aan leeromgevingen zijn niet altijd ingrijpende verbouwingen nodig en soms is een verbouwing eenvoudiger dan gedacht. Alles begint altijd met gebruikers die zichzelf vragen stellen, zowel tekortkomingen als kansen zien en initiatieven willen nemen. Deze training wil daar graag bij behulpzaam zijn.

1.3 Leeswijzer

Dit document behandelt de opzet en inhoud van de MOBILE-Training:

- Hoofdstuk 1, *Inleiding*, gaat in op aanleiding en doel van de training.
- Hoofdstuk 2, *MOBILE-Training*, beschrijft de algemene uitgangspunten.
- Hoofdstuk 3, *Programma Deelnemers*, maakt de uitgangspunten concreet in een programma voor cursisten.
- Hoofdstuk 4, *Draaiboek Facilitator*, beschrijft per onderdeel doel en noodzaak voor de deelnemers, instructie voor de facilitator en de middelen en materialen die voor de cursus benodigd zijn.
- Hoofdstuk 5, *PrismaTisch*, beschrijft de PrismaTisch methode, die de rode draad vormt voor de training en ook voor de verschillende modules.
- Hoofdstuk 6, *Middelen en Materialen*, behandelt de verschillende bij de training behorende materialen.

Het Rhein Maas Zentrum is het conferentiegebouw van het Zentrum für Schulpraktische Lehrerausbildung (ZfsL).

Onder het motto 'Lernraum für neugierige Pädagogen' kunnen studenten en docenten daar experimenteren met verschillende werkvormen en leeromgevingen.

2. UITGANGSPUNTEN MOBILE-TRAINING

2.1 Algemene uitgangspunten

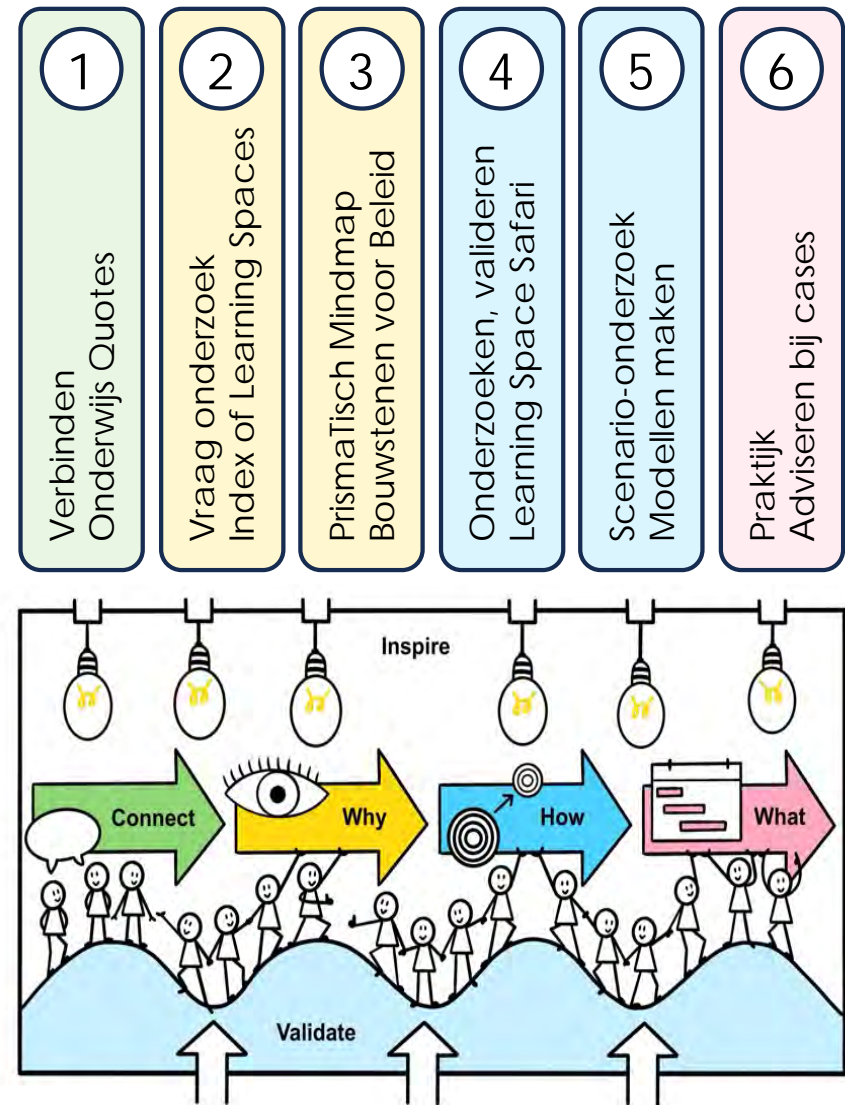
De uitwisseling tussen de verschillende deelnemende landen, Duitsland, Nederland en Noorwegen leidde tot veel inspiratie en nieuwe inzichten. Zo ontstond er steeds meer duidelijkheid over wat voor onze MOBILE-Training de uitgangspunten moesten zijn:

- Niet het gebouw, maar de gebruikers zijn het vertrekpunt, zij nemen vervolgens de initiatieven om hun eigen omgeving te verbeteren.
- Gebruikers verschillen van elkaar; deze diversiteit als voordeel zien en in te zetten bij het maken van plannen zorgt voor rijke en inclusieve oplossingen. Voor de opzet van de training, maar ook als leerdoel voor de deelnemers, is een praktisch model nodig om verschillen te duiden en voor de leeromgeving in te zetten.
- De training is interactief en heeft een afwisselende combinatie van werkvormen: groepswerk, individueel werk, ontdekken, theorie en inspiratie.
- Deelnemers krijgen methodes, instrumenten en theorieën aangereikt, die zij in hun eigen situatie toe kunnen passen. Met de uitgereikte instrumenten kunnen deelnemers ook individueel aan de slag.
- De training start met visie en eindigt concreet, om daarmee vertrouwen in de geleerde competenties mee te geven.
- De training is ook in een online variant te volgen.
- Aandacht voor duurzaamheid geldt ook voor de training zelf door te voorkomen dat elke cursus leidt tot een berg afval.
- De training en de ontwikkelde leermiddelen zullen zich steeds verder uitbreiden en ontwikkelen, bijvoorbeeld tot verdiepingmodules.

2.2 Modulaire opzet, in de praktijk ontwikkeld

Sommige onderdelen van de training zijn nieuw ontworpen, andere onderdelen hadden zich al in de praktijk bewezen, maar zijn verder doorontwikkeld. De training is verschillende malen getest in Duitsland, Nederland en Noorwegen.

De training bestaat uit verschillende modules, die een logische volgorde vormen en daarnaast ook zelfstandig gebruikt kunnen worden. Bijvoorbeeld als verdieping van een specifiek vraagstuk.

De cursus bestaat uit een combinatie van 6 interactieve modules, afgewisseld met interessante theorie. De ordening is volgens het handboek: " Wij bouwen een school! De kunst van participatie bij Scholenbouw.

De training is zowel visionair als concreet. Dat geldt ook voor deze rapportage, waarin we een gedetailleerde beschrijving van een cursusdag hebben opgenomen. Dat betekent niet dat het altijd op deze manier moet. De modulaire opzet maakt juist allerlei variatie mogelijk. De gedetailleerde beschrijving is bedoeld om het organiseren en faciliteren van de training concreet en laagdrempelig te maken.

2.3 Tijd

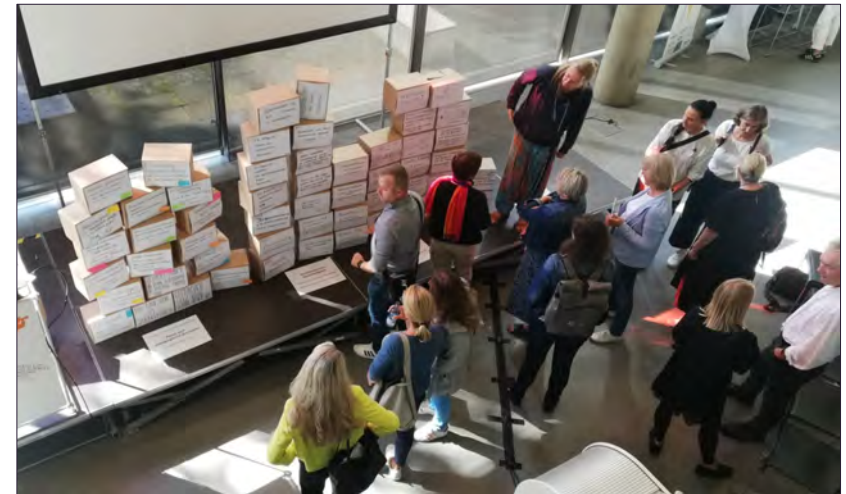
Als scholenbouwadviseurs weten wij hoe schoolagenda's al ver van tevoren vol kunnen zitten. Voor een nieuwbouwproject is het soms nodig om daarop in te breken, maar bij een project over de bestaande leeromgeving zal dat niet altijd zo gemakkelijk gaan. Daar hebben we rekening mee gehouden, door verschillende varianten aan te kunnen bieden:

- Kort (1,5 uur op het einde van de schooldag): een pedagogische evaluatie van bestaande leeromgeving(en) op locatie en met de betrokken gebruikers, afgerond met concrete afspraken, die de start vormen van een verbeterproces. Deze aanpak wordt beschreven in Pedagogical Post Occupancy Evaluation.
- Invulling van een studiedag (8 uur) over Leren & Leeromgeving, overigens ook heel geschikt als voorbereiding op een nieuwbouwproject.
- Nascholing (8-12-uur, afhankelijk van de gekozen modules) samen met deelnemers uit andere scholen.
- Tools voor eigen (individueel) gebruik, zoals de 'Index of Learning Environments'.

2.4 Deelnemers

Een gevolg van onze keuzes is dat alle soorten gebruikers kunnen deelnemen: schoolleiding, docenten, leerlingen en studenten. De praktijk heeft dit intussen ook bewezen: op onze proefcursussen was een grote variatie aan deelnemers aanwezig. Ook andere geïnteresseerden, scholenbouwadviseurs, procesbegeleiders, bestuurders en architecten waren welkom. Uit de evaluatie bleek dat zij naast nieuwe kennis ook nieuwe werkvormen hadden opgedaan, die zij erg waarderen en van plan zijn ook te gaan gebruiken.

De training is ook geschikt als 'Train de Trainer' opzet, om daarmee de verspreiding en impact groter te kunnen maken.

Aan een studiedag bij de Hochschule Wismar deden 135 deelnemers mee, verdeeld over 4 thema's. De thema's waren:

1. Leren & Leeromgeving;
2. School & Stad/Dorp;
3. Architectuur & Duurzaamheid;
4. Proces en Kosten.

Op de foto worden de opbrengsten van de verschillende PrismaTisch workshops gecombineerd rond verschillende onderwerpen.

Het aantal cursisten is ongeveer 24, met een uitloop naar 36. Voor een studiedag is het mogelijk dit aantal te vermeerderen, bijvoorbeeld door de cursus te verdubbelen en gelijktijdig rond verschillende thema's te organiseren.

De werksituaties van deelnemers kunnen sterk van elkaar verschillen

De onderwijscontext en de mate van autonomie zal voor docenten sterk van elkaar kunnen verschillen

- Leerlingen in het basisonderwijs beschikken vrijwel altijd over een vast lokaal plus aanpalende ruimte buiten het lokaal. Docenten zorgen samen met de leerlingen voor aantrekkelijke leeromgevingen, waar het werk van de leerlingen overal zichtbaar is. In Nederland zijn vaak meerdere parttime docenten betrokken bij eenzelfde groep leerlingen, zij werken dan als team hierin samen.
- Docenten in het voortgezet onderwijs, die werken in vaklokalen, laboratoria en werkplaatsen, hebben van oudsher veel binding met hun onderwijsruimte en zorgen vaak voor een inspirerende inrichting. Bij de beeldende vakken door de kunst van de leerlingen te presenteren, bij natuurkunde door de aanwezige proefopstellingen en informatie op grote posters te laten zien en bij het beroepsonderwijs door de projecten of Docenten van de algemene vakken, die elk uur in een andere ruimte ingeroosterd kunnen zijn, hebben veel minder mogelijkheden daartoe. Lokalen hebben vaak een neutrale inrichting en ademen niet de sfeer van het vak.
Veel scholen kiezen ervoor om vakkenclusters te maken, bijvoorbeeld rond de talen, menswetenschappen, aardwetenschappen of wiskunde. De teams zorgen dan vaak weer wel voor een inrichting, die de sfeer van het vak ademt, binnen de lokalen en erbuiten in het eigen clustergebied. Hetzelfde kan gedaan worden met clusters die gebaseerd zijn op leeftijdsgroepen, of een combinatie van leeftijdsgroepen en vakkenclusters.
- Voor scholen die in een traditionele gangenschool 'bevoren' zijn, bestaan toch mogelijkheden om door ingrepen een variatie aan werkvormen mogelijk te maken. Bijvoorbeeld door een opening te maken in de wand van een naastgelegen klaslokaal, of door twee lokalen naar de gang toe open te maken en te veranderen in een open leeromgeving.

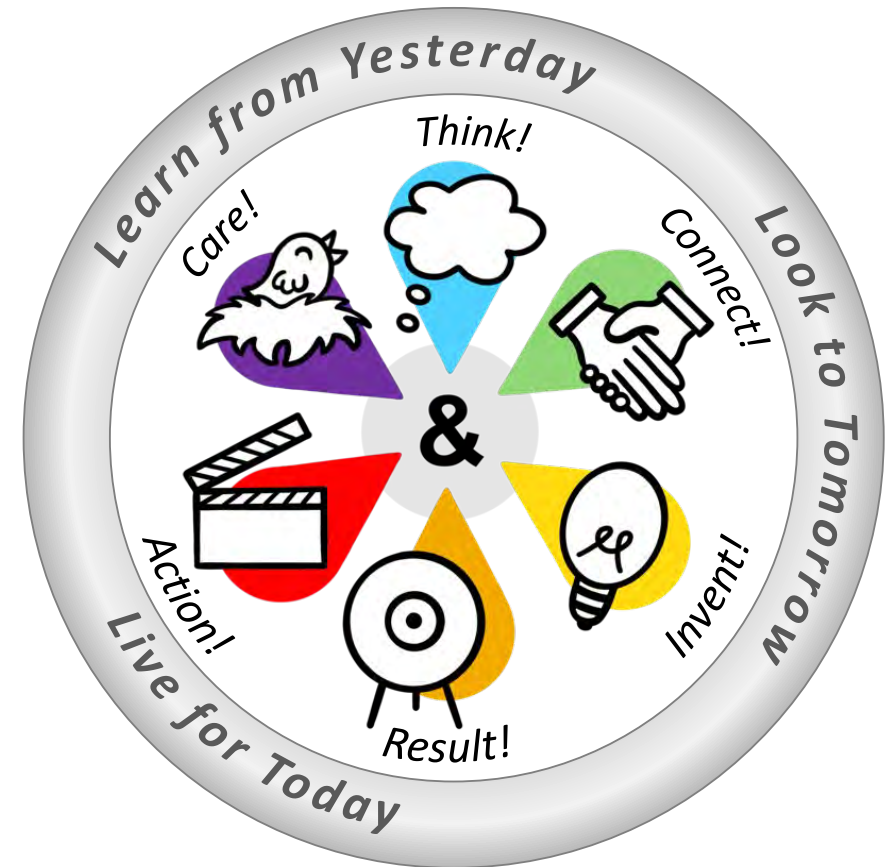
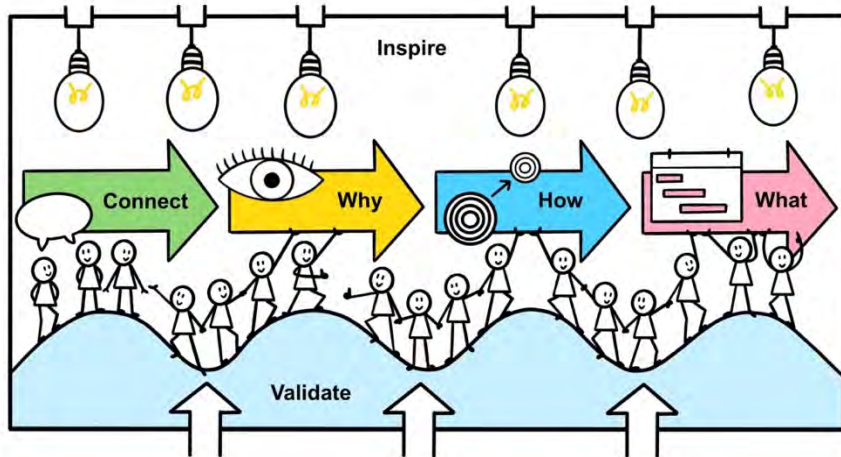
Bestaande klaslokalen omgebouwd tot Technasium-Werkplaats

3. DE METHODE

Drie ordeningsprincipes

De training is georganiseerd rond drie ordeningsprincipes:

- Kijken naar Morgen, Leren van Gisteren, Vandaag Handelen.
Kijken naar Morgen is in het programma voor Leren van Gisteren geplaatst, omdat de te evalueren leeromgeving (Gisteren) dan gespiegeld kan worden aan de eerder geformuleerde gewenste situatie (Morgen).
- De PrismaTisch participatiemethode vormt de rode draad van de cursus en de modules. Deze methode is ontwikkeld om de diversiteit aan kennis en invalshoeken van gebruikers als voordeel te zien en in te zetten voor een rijke opbrengst. Dit geldt voor de cursus zelf en is tegelijkertijd ook een leerdoel: deelnemers leren met deze methode vanuit verschillende invalshoeken naar de leeromgeving te kijken. Een leeromgeving, waar immers ook weer een diverse groep leerlingen gebruik van zal gaan maken.
- Why, How, What als logische opbouw van een participatieproces, uitgebreid met 'Connect' bij de introductie, 'Inspire' door bijvoorbeeld foto's met voorbeelden te gebruiken en 'Validate' door de kennis te toetsen aan de werkelijkheid (zie Erasmus+ LEA, 'Wij bouwen een school! De kunst van participatie bij scholenbouw').

Het MOBILE-Wiel, brengt de leeromgeving in beweging door vanuit zes invalshoeken te leren kijken en de kennis die daaruit voortkomt in te zetten bij het kijken naar morgen, leren van gisteren en vandaag te handelen.

4. INFORMATIE EN PROGRAMMA DEELNEMERS

4.1 Welke informatie geef je mee?

Informatie uitreiken op het moment dat het nodig is

Tijdens de training doen deelnemers in korte tijd heel veel indrukken op, het kortetermijngeheugen om opdrachten te onthouden is daardoor beperkt. Zorg er in alle varianten voor dat bij elke ronde de instructies duidelijk zijn opgeschreven, op de tafel(s) liggen, of op een scherm worden geprojecteerd.

Deelnemers krijgen bij elke ronde mondelinge uitleg en losse werkbladen uitgereikt. Door de facilitator worden zij door het hele programma heen geleid, waardoor zij zich volledig kunnen richten op de inhoudelijke opdrachten.

Alle resultaten worden voor iedereen zichtbaar op een grote centrale tafel gelegd.

De materialen, die voor de start nodig zijn (pen, stift, badge, post-it blokjes) liggen bij de start al op deze tafel klaar. Algemeen uitgangspunt is om zuinig (duurzaam) met materialen om te gaan, door deze zoveel mogelijk opnieuw te kunnen gebruiken. Dat geldt met name voor de foto's (niet lijmen en niet beschrijven).

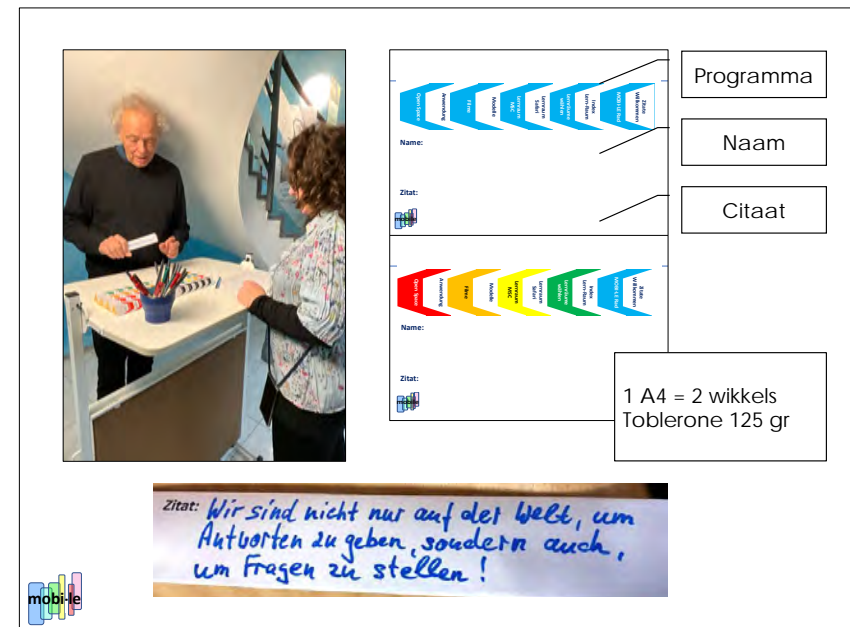
Voor alles geldt KISS: Keep It Simple, Stupid!

Is een werkboek of een werkdoos een goed idee?

Een werkboek voor elke deelnemer en een draaiboek voor de facilitator zijn vaak communicerende vaten. Als er heel veel in het werkboek staat, dan kan het draaiboek zo kort zijn als de spelregels van een boardgame. Andersom kan de deelnemer zich laten verrassen doordat de facilitator de volgende opdracht pas uitdeelt en toelicht wanneer het zover is. Dit zorgt ook voor extra concentratie.

Verschillende varianten zijn uitgetoetst, zoals een werkboek en een werkdoos. Als werkboeken bedoeld zijn als een invulboek, dat op het einde wordt ingenomen om de resultaten te kunnen verwerken, dan is de opbrengst vrijwel nooit compleet. Sommige aantekeningen zijn persoonlijk en soms willen deelnemers het werkboek ook graag weer mee naar huis nemen. Het kan ook afleiden van de mondelinge instructie van de facilitator.

Ook is een werkdoos uitgetoetst, met daarin voor elke deelnemer alle benodigde materialen, zoals naambadge, Post-its, stickers, pen, notitieblokje, werkbladen. Echter: sommige deelnemers raken hun werkdoos kwijt en het is voor

Deelnemers ontvangen bij binnenkomst een Toblerone, met daarop het programma, ruimte voor naam en ruimte om een gekozen onderwijscitaat als motto op te schrijven.

de deelnemers een 'extra zorg' om de doos bij zich te hebben. De conclusie is dat de simpelste oplossing ook hier de beste is: leg de materialen van tevoren overzichtelijk op de grote centrale tafel.

In deze cursusbeschrijving is alle informatie over de cursus opgenomen in het draaiboek. Hoofdstuk 4 geeft meer achtergrondinformatie over de PrismaTisch methode.

4.2 Programma deelnemers

Voor de cursus zijn verschillende varianten mogelijk, van kort tot lang. Uitgangspunt voor het hier uitgewerkte voorbeeld is een cursus voor 24 personen (uitbreiden tot 36 is mogelijk), die start om 9:00 en eindigt om 17:00. Werkvormen zijn:

- indiv: individueel werk (inclusief reageren op werk van anderen);
- allen: plenaire presentaties/besprekingen met de hele groep;
- kleur: 6 groepen van 4 personen van één kleur
- mix: 4 groepen van 6 personen waarin elke kleur aanwezig is;
- v&v: verkennen en verkopen werkvorm
- duo: werken in tweetallen.

	Connect	Het programma is opgebouwd
	Why	volgens de fases van een
	Validate	participatieproces zoals
	How	beschreven in "Wij bouwen een
	What	school!" De Kunst van
		Participatie bij scholenbouw.

	Tijd	Min	Naam		Vorm		
1	09:00	00:10	Check-in	Onderwijscaat kiezen, naambadge	indiv		
	09:10	00:20	Welkom	Welkom, doel, programma	allen		
2	09:30	00:10	Intro MOBI-LE	Uitleg MOBI-LE-Wiel en de 6 kleuren	allen		
	09:40	00:05	Vraagkaarten	Instructie opdracht Index-vraagkaarten	allen		
		00:05		6 groepen, 4 pers / kleurgroep	kleur		
00:20		Per kleur 3 vragen kiezen en 1 zelf maken	kleur				
3	10:10	00:10	PrismaTisch	Start: verspreiden langs tafel 1 vrg pp	indiv		
		00:20		Reageren, uitbreiden. Tekst & Beeld	indiv		
		00:10		Waarderingsstickers (6 stuks)	indiv		
		10:50	Pauze				
4	11:00	00:20	Bouwstenen	Bouwstenen voor beleid (3 per kleur)	kleur		
		00:40		Presentatie, combinatie, thema's	allen		
		12:00	Lunchpauze				
5	12:40	00:05	LS-Safari	4 nieuwe groepen, alle kleuren gemixt	mix		
		00:05		Kies interessante plek in gebouw	mix		
		00:10		Maak een eigen analyse (werkblad)	mix		
		00:20		Bespreek met de groep	mix		
		13:20	Pauze				
6	13:30	00:20	MSC-theorie	Matching, Stretching, Celebrating	allen		
7	13:50	00:30	Model maken	Model ideale leeromgeving	mix		
		00:10		Verkoper presenteert (niet onderbreken)	v&v		
		00:10		Verkenner feedback (niet onderbreken)	v&v		
00:10		Plan verbeteren in eigen groep	mix				
8	14:50	00:30	Presentaties	Presentaties 4 modellen, discussie	allen		
		15:20		Pauze			
9	15:30	00:10	Praktijkcases	Praktijkcases pitchten, keuze maken	grp		
		15:40		00:30	Advies	Groepen adviseren de cases	ntb
		16:10		00:10	Presentaties		allen
10	16:20	00:20	Terugblik	Terugblik (2x10 minuten) met werkblad	duo		
11	16:40	00:20	Afsluiting	Tips	allen		
		17:00	Einde				

5. DRAAIBOEK FACILITATOR

Vorbereiding tot in de details

Er bestaan al veel handboeken die de voorwaarden voor succesvolle interactieve workshops beschrijven, inclusief de daarbij benodigde vaardigheden van de facilitator. Dit cursusboek verwijst daar graag naar en richt zich vooral op de inhoud van deze specifieke MOBI.LE cursus.

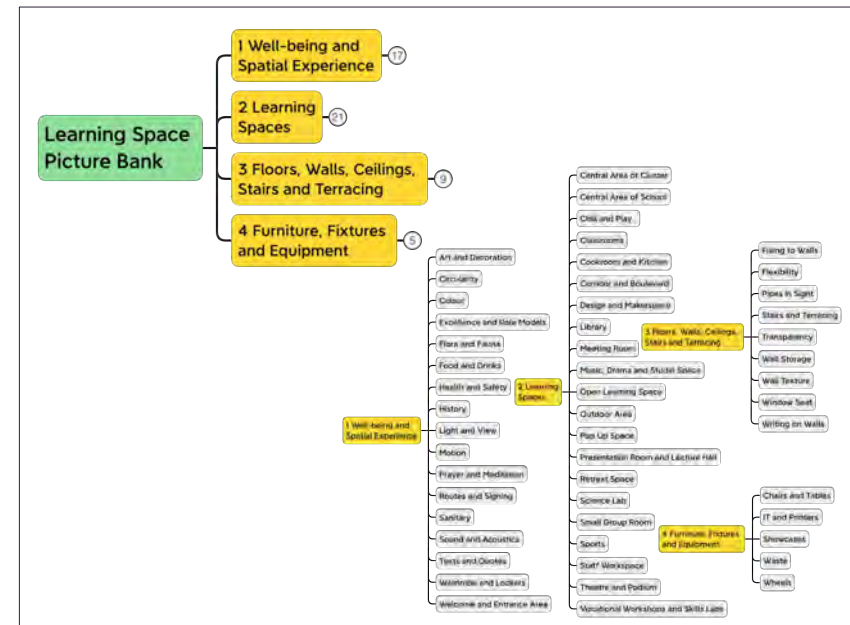
Een grondige voorbereiding in de vorm van een gedetailleerd draaiboek is voor elke facilitator een must. Tijdens de bijeenkomst kan de facilitator besluiten om af te wijken van de tijden in het draaiboek. Aan de andere kant is het van tevoren goed te voorspellen welke onderdelen kunnen uitlopen. Als bijvoorbeeld subgroepen aan het werk zijn, zal de ene groep sneller gereed zijn dan de andere groep. Dit is op te vangen door de pauzes zo te plannen dat het deze verschillen op kan vangen.

Uitleg draaiboek

Voor docenten is het geven van een duidelijke opdracht bekend terrein. Het draaiboek beschrijft elke stap beschreven aan de hand van de volgende onderdelen:

- Waarom: doel en noodzaak voor de deelnemers**
 Begin met een introductie van de opdracht, definieer het doel, hoe dit past in het grotere geheel en wat je wilt dat deelnemers bereiken. Leg bij elke stap uit waarom deze noodzakelijk is voor het beoogde doel.
- Hoe: instructie voor de facilitator**
 Geef duidelijke mondelinge, geschreven en visuele instructies; laat aan de hand van voorbeelden zien wat voor soort resultaat wordt verwacht en wat daarbij de taak van de deelnemers is.
- Wat: tijd en middelen**
 Geef een realistische inschatting van de benodigde tijd. Wijs op bronnen, middelen en materialen. Bied ondersteuning aan.

De uitspraak "The environment is the third teacher" wordt vaak toegeschreven aan Loris Malaguzzi,. Volgens Malaguzzi daagt Een rijke en stimulerende leeromgeving daagt kinderen uit om hun creativiteit, nieuwsgierigheid en onderzoekende geest te ontwikkelen.
Precies wat wij ook met leeromgevingen willen bereiken, met de cursusruimte zelf als voorbeeld.

Voor MOBI.LE is een beeldbank aangelegd met ca. 800 foto's. Deze zijn bedoeld voor workshops (niet voor publicatie).

5.0 Voorbereiding: de MOBI-LE leeromgeving

Waarom: doel en noodzaak voor de deelnemers

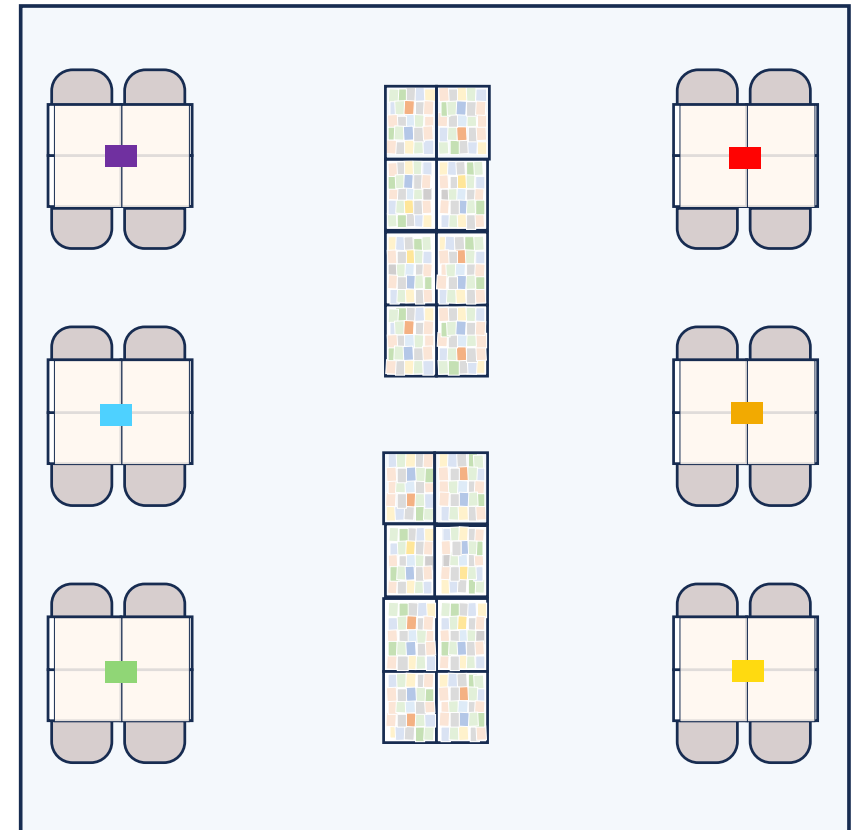
Voor een cursus over leeromgevingen is het inrichten van de eigen cursusomgeving een uitgelezen kans om de omgeving zelf als *third teacher* 'aan het woord te laten'. Practice What You Preach!

Hoe: instructie aan de facilitator

- Vraag in de uitnodiging aan de deelnemers of zij een praktijkcase in willen brengen en bijbehorende plattegronden en foto's mee te nemen.
- Bij de training werken deelnemers in verschillende groepssamenstellingen aan een gezamenlijk resultaat. De inrichting van de ruimte ondersteunt dit. Centraal staat één (of staan twee) grote tafel(s), met alle foto's. De grote hoeveelheid aan beelden zorgt voor inspiratie. In het verloop van de dag krijgen ook alle resultaten hier (boven op de foto's) een plek.
- De opstelling van de groepstafels lijkt op het MOBI-LE-Wiel: rondom deze tafel 6 tafels, 1 kleur per tafel. Zorg ervoor dat deelnemers makkelijk langs alle tafels kunnen bewegen en dat de foto's steeds in de buurt zijn. De fototafel is daarmee ook een ontmoetingsplek.

Wat: tijd en middelen

- Tijd: neem minimaal 1-2 uur de tijd om alles in te richten.
- De 6 Prisma-kleuren als A4 printen. Elke kleur vormt de kern van een groot vel papier (bijvoorbeeld 2 aan elkaar geplakte flip-over vellen).
- Leg elk vel papier met de gekleurde kernen op één van de 6 groepstafels (met tape aan de tafel vastmaken). In de volgorde van het MOBI-LE-Wiel.
- Leg naast elke gekleurde kern de vraagkaarten van dezelfde kleur.
- Zorg op de centrale tafel(s) voor veel ruimte voor de vele foto's.
- Bij de ingang tafels met koffie, hapjes en drankjes.
- Mogelijkheid om plenair met een beamer te presenteren.
- Zorg ervoor dat alle activiteiten in één grote ruimte plaats kunnen vinden, een school beschikt altijd over een grote ruimte en veel tafels en stoelen.

Schematisch voorbeeld van benodigde ruimte: het vierkant is 8 x 8 meter. Uitgangspunt is per kleur: 4 leerling tafels met daarop 2 flipover vellen (aan elkaar gelijmd). Centraal staan de fototafels. Zorg voor korte afstand naar de foto's en makkelijk kunnen bewegen rond de tafels.

5.1 Inloop (10 minuten)

Waarom: doel en noodzaak voor de deelnemers

Deelnemers...

- krijgen er zin in en maken een vrolijke start;
- worden aangesproken op hun passie voor leren;
- voelen zich verbonden met het onderwerp en met elkaar;
- verkennen de rijke en goed doordachte MOBI.LE leeromgeving en zijn positief gestemd door de zorgvuldige voorbereiding.

Hoe: instructie facilitator

- Vraag bij binnenkomst aan de deelnemers om de onderwijscitaten (boekenleggers) op de grote tafel te lezen, er één van te kiezen en op de achterkant de eigen naam te schrijven. Hier kunnen zij als badge mee wapperen. Leg ook voor iedereen het programma op de groepstafels.
- De inloop op deze manier zorgt voor verkenning van de ruimte en voor ontmoetingsmomenten met de andere deelnemers. Zorg dat de koffie ook in de buurt staat.
- Vraag deelnemers om toestemming om foto's te maken.

Wat: tijd en middelen

- 10 minuten, eventueel een half uur eerder al ontvangst mogelijk maken.
- 100 verschillende boekenleggers (onderdeel MOBI.LE materialen).
- 500 foto's van leeromgevingen.

Per deelnemer (24 deelnemers)

- A4 met programma plus MOBI.LE wiel
- 1 stift, 1 mm (dus niet dik), varieer kleuren (einde cursus stift weer inleveren).
- Balpennen voor wie geen bij zich heeft
- Notitieblokjes (optioneel)
- Post-it's

In Düsseldorf hangen 100 verschillende citaten in het trappenhuis. Deze zijn ook als print ('boekenlegger') verkrijgbaar.

Deelnemers hebben bij de start de cursus nog niet gevolgd. Dit is een waarheid als een koe, maar heeft wel gevolgen voor het managen van alle verwachtingen. Veel deelnemers zullen bijvoorbeeld verwachten dat de cursus vooral om de keuze en opstelling van tafels en stoelen zal gaan.

Dat is ook belangrijk maar het gaat om veel meer – en om onderwerpen die nieuw zijn. De kaarten met de quotes en ook het begrip: 'de leeromgeving als Third Teacher' zijn behulpzaam om Leren als vertrekpunt te nemen voor het denken over de leeromgeving.

	Tijd	Min	Naam	Vorm
1	09:00	00:10	Check-in	Onderwijscitaat kiezen, naambadge indiv

5.2 Welkom en intro (20 en 10 minuten)

Welkom

Waarom: doel en noodzaak voor de deelnemers

Deelnemers...

- begrijpen en herkennen aanleiding, doel en noodzaak van de cursus;
- maken kennis met elkaar op een actieve manier, zonder lange voorstelronde;
- krijgen praktische informatie (huishoudelijke mededelingen) en kunnen zelf bijzonderheden aangeven.

Hoe: instructie voor de facilitator

- Op de wanden staat Noord-Oost-Zuid-West. Vraag iedereen te gaan staan bij de richting waar hij/zij vandaan komt. Wie woont het verst weg?
- Bedenk nog meer vragen waar je bij kan gaan staan. Bijvoorbeeld: wie werkt in het primair onderwijs en wie in het voortgezet onderwijs?
- Laat het dagprogramma zien in een aantal beelden van wat iedereen deze dag mee gaat maken.
- Laat de verbinding zien tussen programma-opzet en het MOBI-LE Wiel (Kijken naar Morgen, Leren van Gisteren, Vandaag Handelen). Dit is het bruggetje naar het volgende onderdeel Intro MOBI-LE.

Wat: tijd en middelen

- 20 minuten
- Print of schrijf 4 een A4 met Noord-Oost-Zuid-West
- Presentatie dagprogramma maken (kan maatwerk zijn)
- Presentatie aan de hele groep

Gereed maken van de fototafel.

	Tijd	Min	Naam		Vorm
2	09:10	00:20	Welkom	Welkom, doel, programma	allen
	09:30	00:10	Intro MOBI-LE	Uitleg MOBI-LE-Wiel en de 6 kleuren	allen

Introductie MOBI-LE (10 minuten)

Waarom: doel en noodzaak voor de deelnemers

Deelnemers...

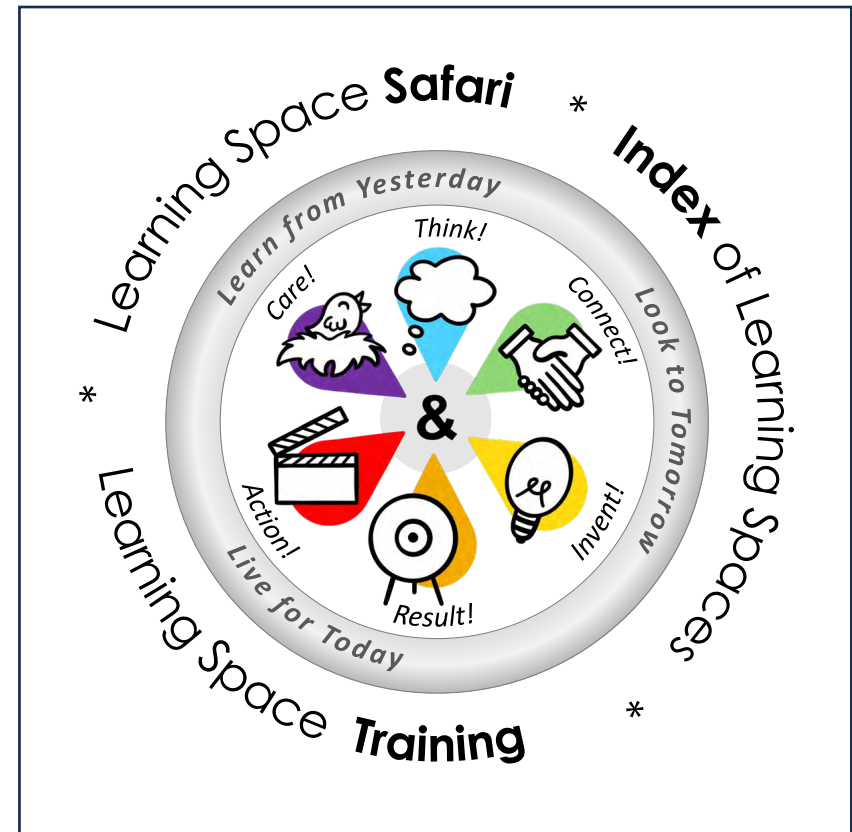
- raken geïnteresseerd in het MOBI-LE-Wiel met de 6 kleuren en de drieslag 'Kijken naar Morgen, Leren van Gisteren, Vandaag Handelen' als rode draad van de cursus;
- begrijpen het belang van diversiteit als uitgangspunt en herkennen de 6 kleuren als hulpmiddel om verschillen te duiden;
- begrijpen dat de kleuren staan voor gedachten en niet voor mensen;
- hebben het gevoel dat de cursus aansluit bij hun verwachtingen.

Hoe: instructie voor de facilitator

- Vraag bij de presentatie aan de deelnemers om op te letten met welke kleur zij het liefste straks willen beginnen. Vertel erbij dat daarna alle kleuren aan bod komen.
- Laat bij de beschrijving van de kleuren ruimte over voor de fantasie en eigen interpretatie van de deelnemers. Een uitgebreide presentatie is niet nodig.
- Houd het luchtig: het model is een hulpmiddel, het is geen wetenschap. Het gaat ook niet om de scheidslijnen tussen kleuren: zij lopen in elkaar over.

Wat: tijd en middelen

- 10 minuten
- Instructie met beamer: beelden laten zien van de kleuren
- Presentatie aan de hele groep

Met het ontwikkelen van:
de Learning Space Safari (Learn from Yesterday, paars-blauw),
de Index of Learning Spaces (Look to Tomorrow, groen-geel) en
de Learning Space Training (Live for Today, Oranje-rood)
worden in de training alle 'kleuren' aangesproken.

5.3 Vraagkaarten (30 minuten)

Waarom: doel en noodzaak voor de deelnemers

Deelnemers...

- worden aangesproken op hun interesse en expertise;
- worden door de prikkelende vragen uitgedaagd om na te denken over welke vragen voor de toekomst belangrijk zijn;
- mogen vragen stellen zonder zelf het antwoord al te weten;
- raken geïnteresseerd in de Index of Learning Spaces (met de vraagkaarten als onderdeel), ook als het om andere toepassingen daarvan gaat.

Hoe: instructie voor de facilitator

- Vraag deelnemers te gaan staan bij hun favoriete kleur en zorg daarbij voor een gelijk aantal deelnemers per kleur (bijvoorbeeld 4 per kleur, totaal 24).
- Inmiddels zijn er meer dan 120 vraagkaarten ontwikkeld, 20 kaarten per kleur. Op de voorkant staat een vraag en op de achterkant staan steunvragen en/of een inspirerend citaat.
- Vraag per groep de drie meest relevante kaarten hieruit te kiezen en daar een zelfbedachte vraag aan toe te voegen.
- Leg daarna de kaarten twee bij twee aan weerszijden van de gekleurde kern.

Wat: tijd en middelen

- 5 minuten instructie opdracht
- 5 minuten groepen vormen
- 20 minuten 3 vraagkaarten kiezen en een extra kaart schrijven

Overig

- De vraagkaarten zijn afkomstig uit de Index of Learning Spaces. Daar worden zij toegepast om met behulp van de Appreciative Inquiry methode verdieping te geven aan een door de deelnemers gekozen thema.

	Tijd	Min	Naam	Vorm
3	09:40	00:05	Vraagkaarten	Instructie opdracht Index-vraagkaarten
		00:05		6 groepen, 4 pers / kleurgroep
		00:20		Per kleur 3 vragen kiezen en 1 zelf maken

5.4 PrismaTisch (50 minuten)

Waarom: doel en noodzaak voor de deelnemers

Deelnemers...

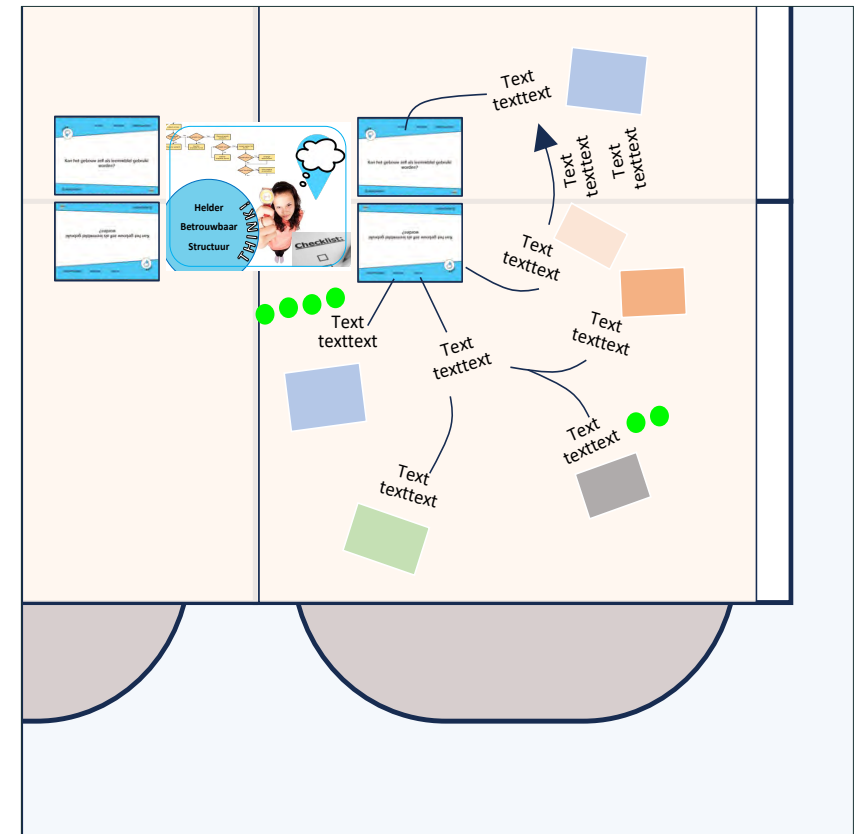
- kunnen over dit onderwerp alles kwijt wat zij willen;
- voelen zich erkend en gehoord;
- raken getriggerd door de vragen en geïnspireerd door de beelden;
- delen kennis en leren van elkaar;
- voelen zich competent als individu en als groep, die trots is op het gezamenlijke resultaat.

Hoe: instructie voor de facilitator

- Vraag deelnemers eerst alle vragen te bestuderen en dan bij een vraag te gaan staan waar zij mee willen beginnen. Eén vraag per persoon: er zijn 24 vragen en 24 deelnemers.
- Waarschuw: Let op! Alleen wat is opgeschreven telt. De rest wordt waarschijnlijk vergeten.
- Start! Iedereen schrijft een kort antwoord op de vraag, zoekt daar een foto bij en houdt veel ruimte over voor anderen.
- Go! Iedereen loopt langs de tafel, reageert schrijvend op teksten, brengt andere onderwerpen, antwoorden of associaties in en gebruikt naar wens foto's. Maak op deze manier een gezamenlijke grote mindmap.
- Als de tafel volgeschreven is geef dan aan iedere deelnemer 6 waarderingstickers en vraag deze als 'Likes' uit te delen bij wat op de tafel staat. Meerdere stickers bij één tekst (of foto) zijn toegestaan. Niet op de foto's plakken (zij worden vaker gebruikt).
- Belangrijk is dat iedereen alles leest en er over nadent.

Wat: tijd en middelen

- 10 minuten tekst bij de eerste vraag schrijven
- 20 minuten reageren en uitbreiden
- 10 minuten waarderingstickers plakken
- 6 groene waarderingstickers per deelnemer

Aan weerskanten van de gekleurde kern liggen in totaal 4 vraagkaarten (waarvan 1 zelf geschreven). In korte tijd ontstaat een mindmap van teksten, foto's commentaar, tekeningen en wat nog meer. De groene stickers staan voor de likes die door de deelnemers zijn uitgedeeld.

Tijd	Min	Naam	Vorm		
4	10:10	00:10	PrismaTisch	Start: verspreiden langs tafel 1 vrg pp	indiv
		00:20		Reageren, uitbreiden. Tekst & Beeld	indiv
		00:10		Waarderingsstickers (6 stuks)	indiv

5.5 Bouwstenen voor beleid (60 minuten)

Waarom: doel en noodzaak voor de deelnemers

Deelnemers...

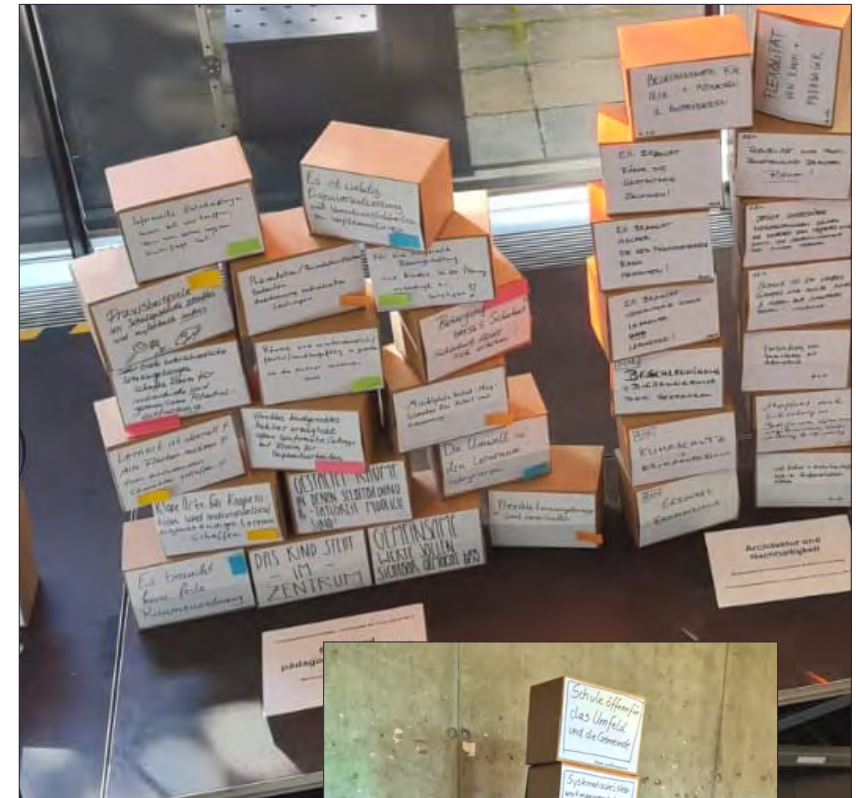
- hebben veel verkend en opgeschreven (divergeren), de opbrengst kan diffuus lijken, nu is het moment om conclusies te trekken (convergeren);
- analyseren de opbrengsten van de vrije brainstorm in de vorige ronde;
- gaan met elkaar in gesprek over wat zij de belangrijkste conclusies vinden;
- krijgen een gevoel van concreetheid en besluitvaardigheid;
- combineren de opbrengsten van de verschillende tafels.

Hoe: instructie voor de facilitator

- Vraag de deelnemers terug te keren naar de tafel (kleurgroep) waar zij gestart zijn.
- Vraag de kleurgroepen om een analyse te maken van alles wat bij hun kleur is opgeschreven en terug te brengen tot maximaal 3 stevige uitgangspunten. De tafel dient ter inspiratie, maar zij mogen ook gebruik maken van de eigen inzichten. De uitgangspunten hoeven niet (mogen wel) één op één samen te vallen met de 4 vragen op de tafel. Zij schrijven de uitgangspunten op de vellen papier (A4) en bevestigen deze met paperclips op de 3 dozen (bouwstenen), één per doos.
- De dozen staan gestapeld op de kleurtafel, elke kleurgroep geeft een korte uitleg en plaatst de bouwstenen vervolgens op de centrale tafel.
- Kijk samen welke uitgangspunten bij elkaar horen. Maak samen torentjes van bij elkaar horende uitgangspunten.
- Wanneer alle stenen er staan volgt een gesprek over welke combinaties van stenen logisch zijn en welke hoofdthema's naar voren komen.

Wat: tijd en middelen

- 20 minuten discussie over conclusies
- 40 minuten gezamenlijke discussie
- 18 kartonnen dozen (A4)
- Grote paperclips of afneembaar tape

	Tijd	Min	Naam		Vorm	
	5	11:00	00:20	Bouwstenen	Bouwstenen voor beleid (3 per kleur)	kleur
			00:40		Presentatie, combinatie, thema's	allen

5.6 Learning Space Safari (40 minuten)

Waarom: doel en noodzaak voor de deelnemers

Deelnemers...

- krijgen energie door de cursusruimte te verlaten;
- werken in een andere groepssamenstelling;
- te verkennen als ontdekkingsreizigers de ruimte;
- kunnen hun nieuwverworven kennis toepassen;
- oefenen met het Learning Space Safari werkblad;
- delen inzichten en leren van elkaar.

Hoe: instructie voor de facilitator

- Vorm 4 mixgroepen, waarin alle 6 kleuren vertegenwoordigd zijn. Niemand in de nieuwe groep komt iemand tegen uit de vorige groep.
- Bepaal van tevoren welke leeromgevingen interessant zijn om te evalueren.
- Deel de werkbladen uit en licht deze kort toe.
- Iedere deelnemer maakt eerst een eigen analyse en bespreekt deze daarna met de groep.
- Stel voor dat elke groep een tijdbewaker benoemt.
- Maak een ronde langs de groepen (weet waar ze zijn).
- Benadruk dat het belangrijk is om op de afgesproken tijd weer terug te zijn.

Wat: tijd en middelen

- 5 minuten: nieuwe groepen vormen
- 5 minuten verplaatsen naar een interessante plek in het gebouw
- 10 minuten: eigen analyse maken op werkblad
- 20 minuten: gedachten uitwisselen met de groep
- 24 Learning Space werkbladen (voor elke deelnemer 1 werkblad)

Overig

- De Learning Space Safari leent zich goed om als kijkwijzer bij een studiereis. Voorin de gids staat dan per kleur aangegeven wat de deelnemers in een voorgaande workshop (zoals deze cursus) als uitgangspunten hebben geformuleerd.

1. Kijk om je heen en maak een analyse van deze plek door bij elke kleur een streepje tussen de + (positief) en de - (negatief) te zetten.

2. Wat spreekt je aan?

3. Wat zou je willen veranderen?

4. Wat kan je met weinig moeite verbeteren?

mobile

In 4 nieuwe groepen waarin alle 6 kleuren vertegenwoordigd zijn (mixgroepen) maken deelnemers een analyse van een leeromgeving (elke groep bezoekt een andere plek). Iedereen start met een snelle 'kleurenscaan' van de leeromgeving door per kleur een streep te zetten. Dit is behulpzaam om met een brede blik naar de omgeving te kijken. Daarna volgen 3 vragen:

Wat spreekt je aan?

Wat zou je willen veranderen?

Wat kan je met weinig moeite verbeteren?

De resultaten worden in de groepen besproken.

	Tijd	Min	Naam	Vorm
6	12:40	00:05	LS-Safari	4 nieuwe groepen, alle kleuren gemixt
		00:05		Kies interessante plek in gebouw
		00:10		Maak een eigen analyse (werkblad)
		00:20		Bespreek met de groep

5.7 Matching, Stretching, Celebrating (20 minuten)

Waarom: doel en noodzaak voor de deelnemers

Deelnemers...

- krijgen na alle dynamiek een reflectief rustmoment;
- denken na over wat voor een goede ruimtebeleving zorgt;
- krijgen inzicht over een principe (theorie), die leren verbindt met ruimtelijkheid. Dit ordeningsprincipe is behulpzaam bij het nadenken over hoe ruimtelijke organisatie en ruimtelijke beleving, leerprocessen kunnen ondersteunen;
- maken kennis met het 'En-En' principe.

Hoe: instructie voor de facilitator

- Dit onderdeel wordt ondersteund door een presentatie, de bedoeling is om hier in de toekomst een uitlegfilm van te maken.
- Voor deelnemers vormt deze impuls nieuwe kennis, die zij steeds bijzonder waarderen. Het zorgt voor meerwaarde bij het volgende onderdeel.

Wat: tijd en middelen

- 20 minuten inclusief discussie
- Deskundigheid over dit onderwerp bij de presentator.
- Plenaire presentatie over dit onderwerp.

Dr. Spencer Kagan:

***matching,
stretching,
celebrating!***

Comfort & Avontuur
Bekend & Onbekend
Blijven & Reizen
Doelgericht & Dwalen
Rust & Dynamiek
Klein & Groot
Bepaald & Onbepaald
Weinig & Veel
Gesloten & Open
Plek & Landschap
Warm & Koud
Fysiek & Virtueel

En-En, niet Of-Of

Na alle activiteiten in de vorige rondes volgt nu een moment van bezinning.

Wat zorgt voor een positieve ruimtebeleving?

Hoe zijn leren en ruimtebeleving met elkaar verbonden?

Welke contrasten zijn behulpzaam?

In een presentatie met veel voorbeelden krijgen deelnemers een inzicht in verschillende ruimteprincipes.

Tijd	Min	Naam	Vorm
7	13:30	00:20 MSC-theorie Matching, Stretching, Celebrating	allen

5.8 Model ideale leeromgeving (60 minuten)

Waarom: doel en noodzaak voor de deelnemers

Deelnemers...

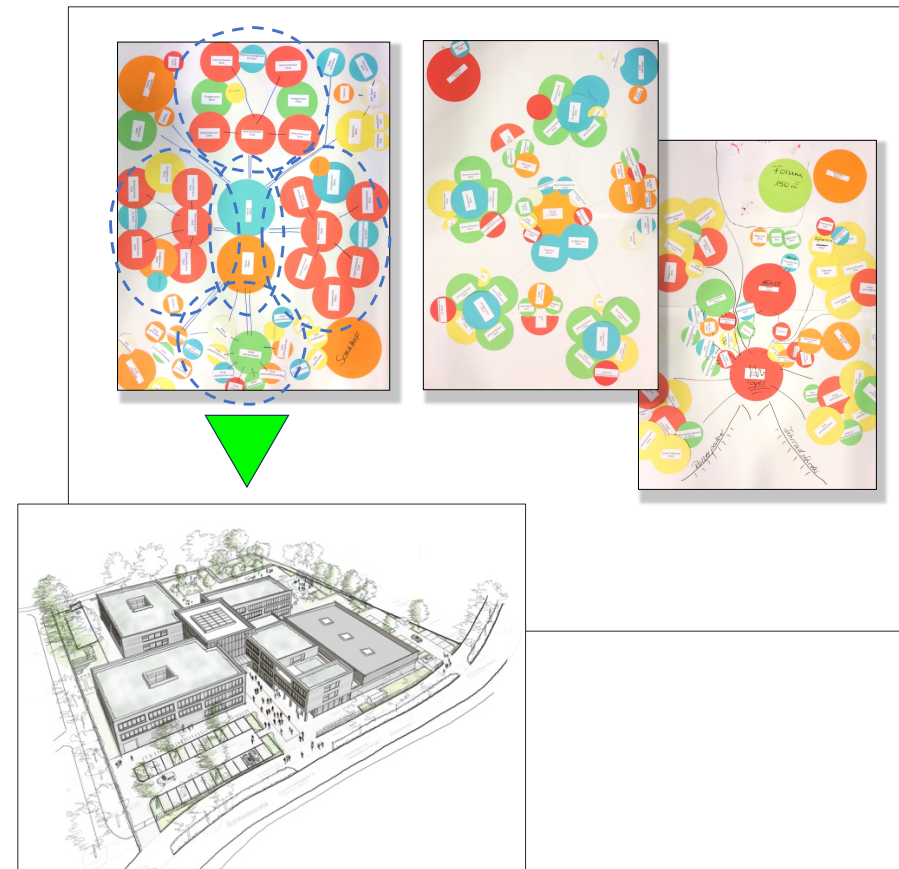
- krijgen in vier groepen (de mixgroepen) de gelegenheid om alle opgedane kennis en ideeën toe te passen in een ontwerp voor een model van een ideale leeromgeving;
- krijgen door de creativiteit en de werkvorm leveren veel energie;
- werken resultaatgericht doordat zij toewerken naar een presentatie.

Hoe: instructie voor de facilitator

- Zorg dat de instructie helder is en de groepen snel aan de slag kunnen gaan. Laat aan een voorbeeld het belang zien van dit onderdeel.
- De werkvorm werkt alleen bij een strakke tijdsbewaking.
- Maak rondes langs de groepen om te zien of zij voortgang maken en niet blijven hangen.
- Vraag om een schets plus de beschrijving van de USP's (Unique Selling Points).
- Vraag om gebruik te maken van de bouwstenen en de En-En theorie.
- Na een half uur wijst de groep een verkoper aan die het plan presenteert, de andere deelnemers zijn verkenners en zwermen gelijktijdig uit naar de andere groepen.
- De verkoper presenteert het idee, de verkenners luisteren zonder te onderbreken.
- Na 10 minuten geven de verkenners (ongezouten) feedback, de verkoper luistert.
- Iedereen gaat terug naar de eigen groep en verbetert het eigen plan, gericht op een korte presentatie.

Wat: tijd en middelen

- 60 minuten ontwikkelen van de modellen inclusief
- Flip-over vellen (minimaal 2 per groep)
- Post-its, rondjes en andere materialen

Met dezelfde bouwstenen kunnen verschillende combinaties worden gemaakt, die veel invloed hebben op het functioneren en ontwerp van een gebouw of op de inrichting van een leeromgeving. Gebruikers kunnen hier een grote invloed hebben. Eén van de vragen is bijvoorbeeld: wat doe je in je eigen (team)gebied en wat doe je daarbuiten?

	Tijd	Min	Naam		Vorm
8	13:50	00:30	Model maken	Model ideale leeromgeving	mix
		00:10		Verkoper presenteert (niet onderbreken)	v&v
		00:10		Verkenners feedback (niet onderbreken)	v&v
		00:10		Plan verbeteren in eigen groep	mix

5.9 Presentaties (30 minuten)

Waarom: doel en noodzaak voor de deelnemers

Deelnemers...

- kunnen even relaxen
- krijgen overzicht en verbreden hun kennis door de modellen van anderen te zien;
- werken - na de PrismaTisch en de Bouwstenen voor Beleid - toe naar een derde concreet product.

Hoe: instructie voor de facilitator

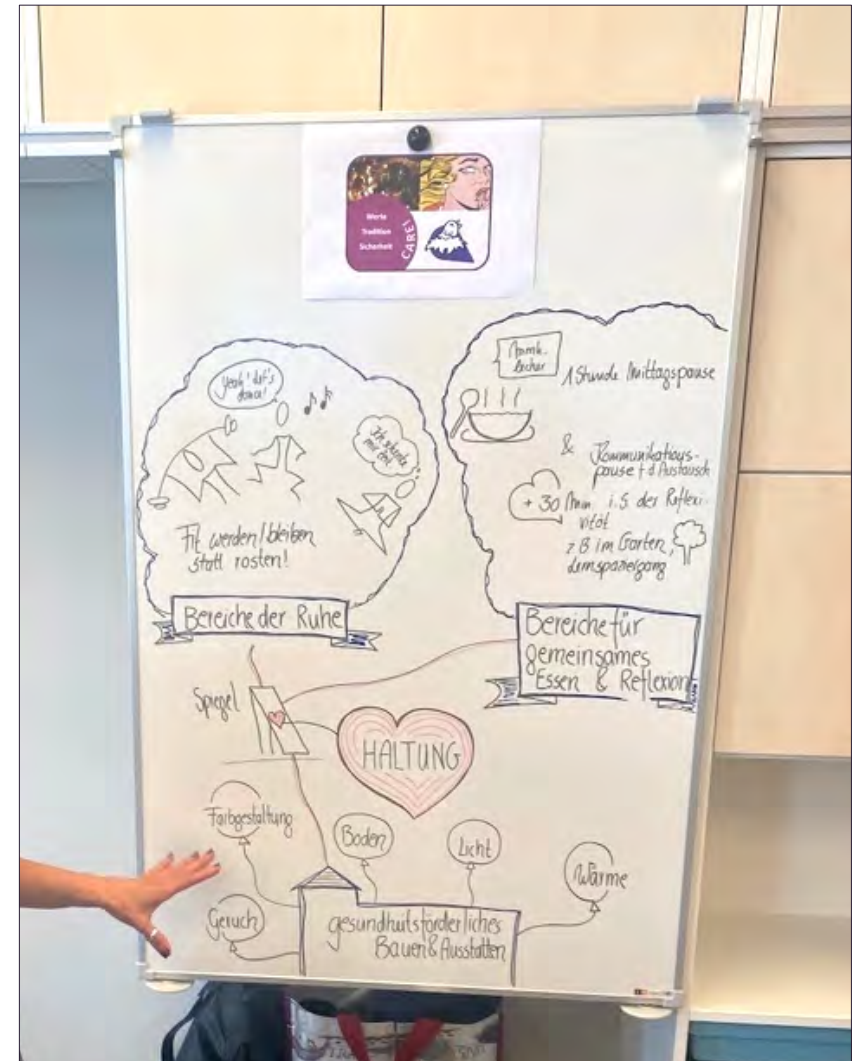
- Elke presentatie krijgt inclusief vragen 6 minuten de tijd.
- Applaus per presentatie.
- De vragen zijn bedoeld ter verduidelijking, niet als discussie.
- Vat op het einde samen waar de overeenkomsten zijn en waar de verschillen.

Wat: tijd en middelen

- 4 x 6 minuten presentatie plus 6 minuten samenvatten
- Indien film: beamer en bijvoorbeeld gebruik van AirDrop

Overig

- Een alternatief is om elke groep in stap 8 (Model maken) te vragen om met een smartphone een korte filmpresentatie te maken. Dit zorgt vaak voor meer focus op de boodschap. Bij de presentatie van de films kunnen de andere deelnemers rustig kijken en ontspannen. Zorg dan voor extra materiaal zoals 'Play-Mobil acteurs'. Een ander voordeel is dat de film een concreet resultaat is. Nadeel kan zijn dat niet alle deelnemers hier zo enthousiast over zijn.

In deze workshop heeft elke "kleurgroep" per kleur uitgangspunten voor de de ideale leeromgeving geformuleerd en aan elkaar gepresenteerd.

	Tijd	Min	Naam	Vorm		
	9	14:50	00:30	Presentaties	Presentaties 4 modellen, discussie	allen

5.10 Praktijkcases (50 minuten)

Waarom: doel en noodzaak voor de deelnemers

Deelnemers...

- krijgen energie, wanneer een bijeenkomst leidt tot een concreet resultaat;
- kunnen hun opgedane kennis in de praktijk brengen.

Hoe: instructie voor de facilitator

- Vraag in de uitnodiging voor de cursus of er interesse is om een concreet vraagstuk, binnen de school of in de schoolomgeving, in te brengen. Een praktijkcase kan ook gaan over de inrichting van het participatieproces, of ruimte krijgen van het bestuur. Vermeld erbij dat een aantal (dus niet allemaal) gekozen worden als te onderzoeken praktijkcase.
- Laat de deelnemers kort aangeven waar de case over gaat.
- Vraag aan de deelnemers aan welke praktijkcase zij mee willen denken.
- Als er teveel cases zijn dan is vaak een combinatie mogelijk.
- Vraag op het einde de inbrenger van de case naar de bevindingen.

Wat: tijd en middelen

- 10 minuten: pitchen van de cases en komen tot een keuze
- 30 minuten: in groepen aan de slag
- 10 minuten: vragen naar de bevindingen
- Flipover vellen, stiften
- Plattegronden van de cases

Overig

- Alternatief: biedt een open podium wie graag iets wil presenteren.
- De opzet van de cursusdag is ook zeer geschikt voor de het bepalen van de uitgangspunten voor het Programma van eisen.
- Wanneer de cursus het doel heeft voor een specifieke situatie een oplossing te vinden dan kan dit onderdeel als volgt meer aandacht krijgen. De onderdelen 1 tot en met 9 in de middag en de avond. De nachtrust zorgt voor een frisse start en nieuwe energie. De volgende ochtend concreet maken. 's Nachts laten bezinken en de volgende ochtend alles concreet maken.

	Tijd	Min	Naam	Vorm		
■	10	15:30	00:10	Praktijkcases	Praktijkcases pitchen, keuze maken	grp
		15:40	00:30	Advies	Groepen adviseren de cases	ntb
		16:10	00:10	Presentaties		allen

5.11 Terugblik (20 minuten)

Waarom: doel en noodzaak voor de deelnemers

Deelnemers:

- hebben veel indrukken opgedaan, de dag is een rollercoaster;
- krijgen aan de hand van een werkblad overzicht over de hele dag;
- kunnen alles kwijt bij een duo partner;
- hoeven dit niet aan de hele groep te presenteren.

Hoe: instructie voor de facilitator

- Vraag de deelnemers in duo's aan de hand van een werkblad het hele programma langs te lopen en voor zichzelf te noteren welke inhoud interessant en bruikbaar is.
- Laat de duo's hun gang gaan: het is hun tijd.
- Breng wat hapjes en drankjes rond.

Wat: tijd en middelen

- 20 minuten
- Werkblad

	Tijd	Min	Naam	Vorm
11	16:20	00:20	Terugblik	Terugblik (2x10 minuten) met werkblad duo

5.12 Slot (20 minuten)

Waarom: doel en noodzaak voor de deelnemers

Deelnemers...

- kunnen in één woord een gevoel of gedachte kwijt over de dag;
- krijgen inzicht in hoe het verder kan gaan;
- zijn trots en vieren het gezamenlijke resultaat.

Hoe: instructie voor de facilitator

- Vertel wat het vervolg kan zijn, bijvoorbeeld verdiepingsmodules.
- Zorg dat de resultaten, de PrismaTisch tafel, de foto's, de bouwstenen, de modellen, de praktijkcases zichtbaar zijn.
- Maak eventueel een groepsfoto bij de resultaten.
- Bedank de deelnemers voor hun harde werk en interessante ideeën.
- Bedank natuurlijk ook de personen die deze dag mogelijk hebben gemaakt.
- Een borrel na afloop kan, maar waarschijnlijk hebben de meeste deelnemers na een intensieve dag de behoefte om naar huis te gaan.
- Een evaluatie kan het beste per email binnen een week erna. Na wat afstand van de dag kunnen deelnemers daar ook beter op reflecteren en met nuttige tips komen.

Wat: tijd en middelen

- 20 minuten
- Desgewenst een evaluatie per email. Daar bestaan systemen voor. Een methode is bijvoorbeeld om voorafgaand aan de studiedag per email vragen te stellen en na afloop weer. De vragen kunnen zo gesteld worden dat de leeropbrengst daardoor zichtbaar wordt.

Tijdens de workshopdag is een (door Marayle Küpper) getekend verslag gemaakt van het verloop van de dag. Alle deelnemers plakken een post-it met hun bevindingen op de tekening.

	Tijd	Min	Naam	Vorm
	12 16:40	00:20	Afsluiting Tips	allen

6. PRISMATISCH METHODE

6.1 Wat is het?

PrismaTisch is een workshopmethode waarbij deelnemers elkaar inspireren, kennis delen en iedereen zijn ideeën kwijt kan. De workshop start met een centrale vraagstelling en moedigt vervolgens deelnemers aan om deze op een lange tafel vanuit zes verschillende invalshoeken te onderzoeken. Elke invalshoek heeft een eigen kleur, vandaar de naam PrismaTisch (PrismaTafel). De kleuren en hun beschrijvingen zijn zo gekozen dat zij appelleren aan de verscheidenheid van deelnemers, waardoor iedereen een kleur kan vinden waar hij/zij met zijn/haar kennis en ideeën op aan kan haken. Hierdoor ontstaat een situatie dat iedereen aan hetzelfde hoofdthema werkt, maar wel vanuit een verschillend perspectief, waarin hij zelf 'expert' is. Dit idee is sinds 2013 in veel verschillende situaties toegepast en blijkt elke keer weer goed te werken, zowel als het gaat om de resultaten als om de energie en betrokkenheid van de deelnemers. Ook bijzonder is, dat in elke groep de zes verschillende kleuren (invalshoeken, perspectieven) altijd aanwezig zijn.

Resultaten die rekening houden met diversiteit zijn waardevol, omdat het ook weer een diverse groep is die van de resultaten gebruik zal gaan maken. Dit geldt zeker ook voor de gebruikers van nieuwe leeromgevingen.

MOBILE wil leeromgevingen in beweging brengen. Oude schoolgebouwen zijn in het verleden vaak ontwikkeld vanuit een onderwijsvisie die sterk uitging van een gemiddelde leerling en een gelijke (eenvormige) behandeling van leerlingen. Uitzonderingen daarop zijn de vernieuwingsbewegingen uit de 20^e eeuw, zoals Montessori- en Daltononderwijs.

Tegenwoordig is de verscheidenheid van leerlingen een belangrijk uitgangspunt om daarmee elke leerling een omgeving te kunnen bieden waarin hij of zij kan groeien. PrismaTisch past volledig in deze gedachte, het kunnen herkennen en toepassen van diversiteit is één van de leerdoelen van de MOBILE cursus.

Voorbeeld van een centraal opgestelde PrismaTisch . De foto's liggen in een wijde kring rondom de tafel; stoelen lenen zich daar goed voor.

Ontstaan

De PrismaTisch methode is in 2013 bedacht door Teun van Wijk (scholenbouwadviseur en facilitator) en Bob van de Ven (organisatieadviseur en onderwijsprofessional). Bij participatieprocessen was het hun opgevallen dat discussies vaak niet alleen gaan over de inhoud, maar ook over de manier waarop men daar tegenaan kijkt. Over deze verschillende perspectieven ontstaan discussies, die elkaar soms onnodig uit lijken te sluiten.

De zes kleuren van PrismaTisch zijn geïnspireerd op het werk van Prof. Dr. Clare W. Graves (1914-1986). In zijn theorie heeft hij het over Drives: hiermee bedoelt hij aandrijfkrachten, dat wat ons energie geeft en onze emoties en uitingen 'aandrijft'. In het kort stelt hij dat een mens niet een statisch gegeven is, maar een veranderlijk wezen dat zich aanpast aan veranderende levensomstandigheden. Nieuwe omstandigheden vragen om nieuwe regels voor denken en handelen. Zo ontstaan in het leven van een mens steeds nieuwe drives, die zich toevoegen aan de drives die al waren gevormd. Ieder mens draagt daardoor verschillende drives in zich, die elkaar aanvullen maar ook met elkaar in conflict kunnen zijn. Dit heeft geresulteerd in een model met zes drives, elk met een eigen kleur.

Ontwikkeling PrismaTisch

De theorie van Graves richt zich op individuele ontwikkeling en inzicht in het functioneren in een groep. In zijn theorie beschrijft hij onder meer de volgorde van drives, die te maken heeft met de levensfase waarin deze zouden zijn ontstaan.

De theorie van Graves wordt inmiddels niet door wetenschap ondersteund, maar biedt wel een praktisch model om een breed spectrum aan gedachten en meningen een 'kleur' te geven. PrismaTisch gebruikt de drives/kleuren niet als een model voor persoonlijke, maar als hulpmiddel bij een workshop gericht op een groepsresultaat. In een leeromgeving waar verschillende gebruikers leren en werken zal het hele door Graves beschreven kleurenspectrum altijd aanwezig zijn, inclusief alle tussenkleuren en kleurencombinaties die je daarmee kan maken. Welke voorkeuren individuele deelnemers voor een bepaalde kleur hebben is niet relevant, belangrijk is dat aan alle kleuren is gedacht. Alle kleuren zijn daarbij even relevant, er bestaat niet een hiërarchie, ontstaan, volgorde, evolutie of ontwikkeling van invalshoeken (kleuren). Bij PrismaTisch staan de kleuren voor inhoud: voor gedachten, ideeën.

ICSadviseurs heeft de workshop, inclusief voorlopers ervan, meer dan 200 keer bij scholenbouwprojecten toegepast en de aanpak steeds verder ontwikkeld. PrismaTisch is als methode onder andere ingezet bij scholen, universiteiten, zorgorganisaties, sportorganisaties, overheden, wijkbewoners en

Voorbeeld van een discussie.

Een werkgroep onderwijsontwikkeling van een school is samengesteld uit 'echte toekomstdenkers'. Hun advies wordt voorgelegd aan alle medewerkers. Zij reageren anders dan verwacht:

"Het is een erg abstract verhaal, het gaat uiteindelijk toch om mensen?"

"Is het wel organiseerbaar? Durf te dromen is mooi, maar durf ook te denken!"

"Alles lijkt al te zijn uitgedacht, is er nog wel ruimte voor experiment?"

"Denken jullie eraan dat er ook resultaten gehaald moeten worden?"

"Op welk probleem is dit een antwoord, het gaat nu toch goed?"

"Kiezen de ouders en leerlingen straks nog wel voor onze school?"

Er ontstaat een verhitte discussie over standpunten die elkaar tegen lijken te spreken. Maar zijn dit niet allemaal relevante vragen en waardevol om over na te denken?

brancheverenigingen. Workshops vonden plaats in Nederland, België, Duitsland, Noorwegen en Oman. De verschillende vragen, organisaties en aantallen deelnemers hebben geleid tot allerlei varianten, waarvan een aantal in dit hoofdstuk worden beschreven.

MOBI.LE / PrismaTisch toepassingen

Het MOBI.LE project heeft een impuls aan de verdere ontwikkeling van PrismaTisch gegeven:

- De *Index of Learning Spaces* heeft haar verzameling van (200+) vragen geordend naar dezelfde kleuren, waardoor het mogelijk wordt de kaarten in te zetten als tussenstap bij een PrismaTisch workshop. Deelnemers worden uitgedaagd en geïnspireerd om zichzelf nieuwe vragen over de toekomst te stellen. Dit heeft een duidelijke meerwaarde.
- De *Fotoverzameling* (een grote tafel met een berg foto's) is doorontwikkeld. Een groot aantal foto's (800+) is verzameld en in categorieën gebundeld, die verschillende facetten van de leeromgeving laten zien. Dit zorgt voor een rijke en inspirerende cursusomgeving.
- De voor MOBI.LE ontwikkelde evaluatiemethodes, PPOE (Pedagogical Post Occupancy Evaluation) en de Learning Space Safari zijn voor MOBI.LE ontwikkeld en maken eveneens van de PrismaTisch-kleuren gebruik. Dit zorgt voor een brede analyse van de omgeving en heeft als leerdoel om deelnemers vanuit verschillende perspectieven naar een omgeving te laten kijken en zich daarbij te verplaatsen in de beleving van de gebruikers. De Learning Space Safari is onderdeel van de MOBI.LE-Cursus en kan ook separaat gebruikt worden, bijvoorbeeld bij een studiereis.
- In verschillende testuitvoeringen van de MOBI.LE-Cursus is geëxperimenteerd met meer of minder structuur. De aanname was dat meer structuur tot meer diepgang en daardoor tot 'meer cursus', zou leiden. Dit bleek echter weer ten koste te gaan van de creativiteit en het reageren op elkaars bevindingen. Uiteindelijk is gekozen voor de PrismaTisch kleuren als hulpmiddel om het blikveld te verbreden. Dit leidt tot inspiratie en creativiteit. Voor de omgekeerde beweging (convergeren), bijvoorbeeld het willen categoriseren van een bestaande opbrengst in de 6 kleuren, is de PrismaTisch minder geschikt. Dit is ook niet het doel van de PrismaTisch methode. In de rijke opbrengst van een PrismaTisch workshop komen inhoudelijke thema's naar voren die met verschillende kleuren te maken hebben. Het gaat dan om deze thema's en niet om welke kleur zij hebben. De kleuren zijn slechts een hulpmiddel om tot een rijke opbrengst te komen.

- De Coronapandemie viel precies in de MOBILE periode. Dit heeft geleid tot het ontwikkelen van een online variant van de PrismaTisch. Deze is verschillende malen toegepast en bleek eveneens goed te functioneren. Daarbij is gebruik gemaakt van een combinatie van Mural of Miro (werkcanvas) en Mibo (virtuele workshopruimte). Online heeft verschillende voordelen. De grote verzameling foto's is makkelijk inzetbaar en te beheren. De input van deelnemers mag over meerdere dagen verspreid worden. Er is geen reistijd, afstanden zijn geen bezwaar.
- PrismaTisch was tot nu toe slechts summier beschreven. Door MOBILE wordt de methode gepubliceerd en als methode voor iedereen beschikbaar gesteld.

6.2 De voordelen van PrismaTisch

Voordelen van PrismaTisch zijn:

- Bij deelnemers is veel (soms onvermoede) expertise aanwezig, die wordt aangeboden en ingezet. Dit resulteert in een rijke verscheidenheid aan ideeën die vanaf het begin een logische plek aan de tafel krijgen en bijdragen aan het gezamenlijke resultaat.
- PrismaTisch is een vorm van samenwerkend leren. Voor veel onderwijsorganisaties is dit een belangrijk thema. Zowel voor het onderwijs aan leerlingen als ook voor het functioneren van een school zelf, als lerende organisatie.
- Het moedigt aan om vrijuit te denken en zorgt voor een zo compleet mogelijke opbrengst, waarbij iedere stem gehoord kan worden, passend in een democratische schoolcultuur.
- Deelnemers zijn altijd enthousiast en krijgen van deze workshop veel energie. Het zorgt voor veel betrokkenheid, stimuleert teambuilding en wordt vaak gebruikt als kick-off van een proces.
- Het zorgt voor een balans tussen *Leren van Gisteren*, *Kijken naar Morgen*, *Vandaag Handelen*, doordat deze in de verschillende kleuren vertegenwoordigd zijn.
- Deelnemers ervaren hoe een divers samengestelde groep kan samenwerken en in korte tijd resultaten kan bereiken.

De leeromgeving resoneert de verscheidenheid aan gebruikers.

- De combinatie van beeld en tekst stimuleert creatief denken. De verrassende beelden komen van buiten, zorgen voor inspiratie en vergroten daarmee de ruimte voor ideeën.
- De deelnemers reageren op elkaar door te schrijven, te tekenen, en door passende beelden te verzamelen uit een ruime speciaal voor MOBILE samengestelde fotocollectie. Dit zorgt voor een gelijkwaardige, inhoudelijke inbreng; of je nu een verlegen, diepe denker of een welbespraakte tafelspringer bent, alleen de opgeschreven informatie telt!
- Voor de verwerking van alle inbreng is een aanpak ontwikkeld, die de veelheid aan informatie verwerkt tot een beschrijving van een heldere gezamenlijke lijn.
- De methode is ook zeer geschikt voor verschillende organisaties die kennis met elkaar willen delen of van plan zijn om nauw samen te gaan werken.
- De workshop is op één bijeenkomst goed te combineren met andere onderdelen van een huisvestingstraject, zoals model-ontwikkeling en scenario analyse.

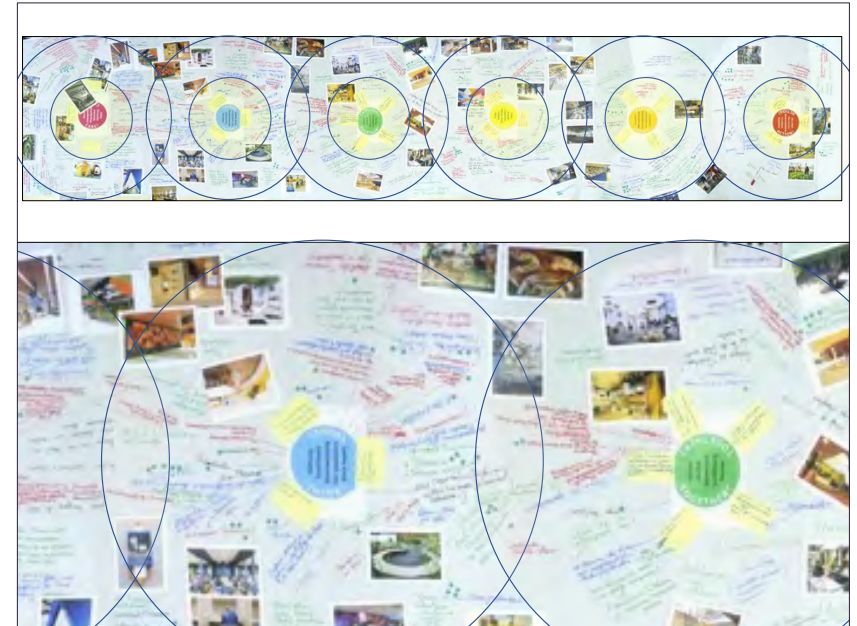
6.3 Uitleg van de kleuren

Uitgebreide of beknopte beschrijving van de kleuren

Elke kleur samengevat in een paar beelden, een icoon, één hoofdwoord plus drie ondersteunende woorden. In de toelichting aan de groep krijgen zij meer verduidelijking. Ook om daarmee verschillende leerstijlen aan te spreken: zien, lezen en horen.

Deelnemers herkennen ook snel de beknopte beschrijving en haken daar op een eigen manier op aan. Gedachten die zij op de tafel schrijven zullen soms niet bij 'de juiste kleur' staan. Dit is niet relevant. De PrismaTisch werkt als een visnet met fijne mazen, nadat alle gedachten zijn opgevist begint pas het selecteren naar thema's die op de tafel naar voren zijn gekomen.

De beschrijvingen op de volgende bladzijden zijn meer dan de vier woorden, maar houden het nog steeds beknopt. Onder *Onderwijs* en *Leeromgeving* staan voorbeelden van onderwerpen, die bij een workshops naar voren kunnen komen. Het is niet de bedoeling om deze bij de workshop van tevoren te noemen, dat zou te sturend zijn. Natuurlijk laten alle thema's zich ook niet altijd in een kleurhokje plaatsen.

Bij deze PrismaTisch zijn per kleur in de binnencirkel eerst de onderwijskundige uitgangspunten geformuleerd. In de cirkel eromheen staan de gevolgen voor de leeromgeving. Vooreen verdieping van de 'binnencirkel' worden bij MOBILE de 'Index' kaarten gebruikt.

Paars: Care!

Waarden, tradities, veilig, cultuur, sfeer, stemming, gevoel, thuis voelen, identificatie, voorzichtigheid, geborgenheid, beschermen, verleden, vertrouwen, bescheidenheid (het team is belangrijk), inclusief, ongeschreven regels, rituelen, symbolen. "Er is meer tussen hemel en aarde".

Onderwijs: Pedagogisch Klimaat

Saamhorigheid, inclusie, erkenning, democratisch, school zonder geweld, school met cultuur en traditionele gebruiken, ruimte voor ontwikkelen van eigen talenten.

Leeromgeving

Comfort, veilig, sociaal veilig (pesten), aandacht voor beperkingen (ook neurodiversiteit), terugtrekplekken, foto's en verhalen van rolmodellen zoals beroemde oud-leerlingen, natuur binnen en buiten, de geschiedenis van de school en de locatie is zichtbaar gemaakt, lokale specialiteiten, trots op de stad/dorp, een herdenkingsplek aanwezig, een gebedsruimte, ruimte voor generaties (ouders, opa's en oma's), ruimte voor vieringen, aandacht voor gezondheid.

Voorbeelden van paarse vragen

- Hoe kan het entreegebied een groot welkom voor iedereen zijn?
- Waardoor voelen leerlingen, leerkrachten en andere gebruikers zich op school op hun gemak?
- Wanneer voel je je deel van de gemeenschap?
- Wat heb je nodig om je veilig te voelen?
- Waaraan zijn de waarden en tradities van de schoolcultuur te herkennen?
- Welke mogelijkheden zijn er voor vieringen, herdenkingen en rituelen?
- Hoe wordt de geschiedenis van de school zichtbaar gemaakt?
- Wat hebben we geleerd van het verleden? Wat willen we behouden?
- Met welke omvang is een team nog een team?
- Hoe voorkom je anonimiteit?
- Hoe kan de leeromgeving bijdragen aan gezondheid?
- Wat kunnen planten en dieren bijdragen aan de leeromgeving?
- Hoe kan de ruimte op school invloed hebben op pestgedrag?
- Hoe kunnen akoestiek en binnenklimaat verbeterd worden?

Blauw: Think!

Helder, transparant, betrouwbaar, consistent, structuur, overzichtelijk, georganiseerd, heldere regels en discipline, rechtvaardigheid, functioneel, stabiel, orde, loyaliteit, verantwoordelijkheid, goed gevoel voor details. „Afspraak is afspraak“. „Zeg wat je doet en doe wat je zegt!“

Onderwijs: onderwijskwaliteit en curriculum

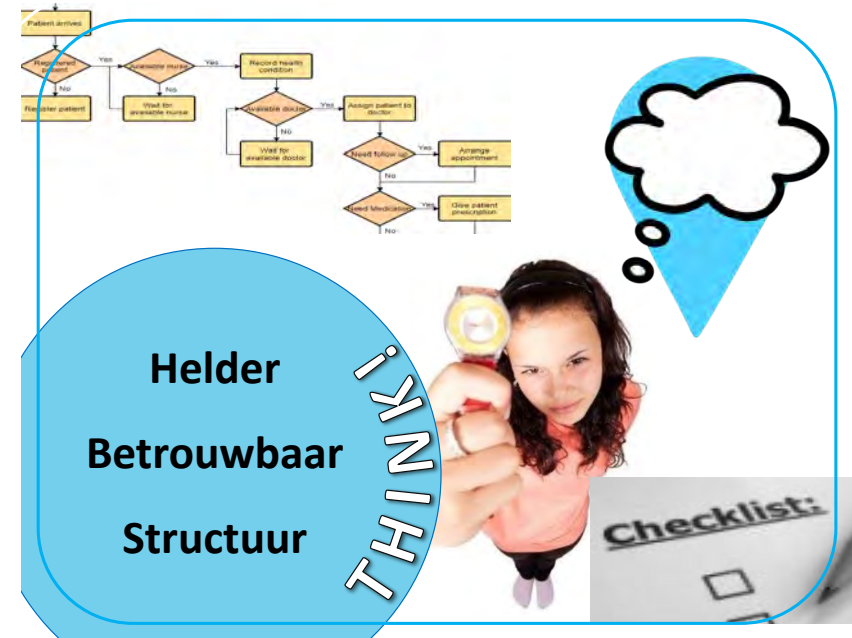
Focus op uitstekend onderwijs, goed doordacht curriculum, effectieve ondersteuning van elke individuele leerling.

Leeromgeving

Fris, helder, schoon, goede zichtlijnen, leermiddelen zijn in uitstekende staat, overzichtelijk: de weg wijst zich vanzelf, huisregels voor iedereen duidelijk, goed georganiseerde roosters, rustige ruimten om zelfstandig geconcentreerd te kunnen leren en werken, Time-Out plekken.

Voorbeelden van blauwe vragen

- Welke pedagogische benadering is zichtbaar in uw leeromgevingen?
- Hoe passen gebouwen, ruimtes en buitenterreinen bij het schoolprofiel?
- Kan het gebouw zelf als leermiddel gebruikt worden?
- Welke voor iedereen geldende huisregels zijn aanwezig?
- Wat is de bedoeling achter de regels?
- Zijn er plekken in de school waar je geconcentreerd kan studeren?
- Hoe staat het met de routing en vindbaarheid binnen en buiten het gebouw
- Heeft alles een logische plek?
- Hoe kunnen we de school het beste organiseren?
- Hoe kan de ideale leeromgeving voor (...) worden beschreven?
- Met welke verschillende media wordt gewerkt en hoe krijgen zij een logische plek in de ruimte?
- Zijn er ongebruikte ruimtes die kunnen worden opgewaardeerd tot leer- en lesruimtes met wat verf en een paar zitzakken?
- Maakt het gebouw een frisse indruk?

Groen: Connect!

Veelvoud, inclusie, samen(werken), relatie, diversiteit, verbinden, harmonie, engagement, open naar iedereen, gelijkwaardigheid, hulpvaardig, ontmoeten, liefdadig, sensitief, aandacht voor de zwakkeren, menselijkheid, welkomcultuur.

Onderwijs: diversiteit als uitgangspunt

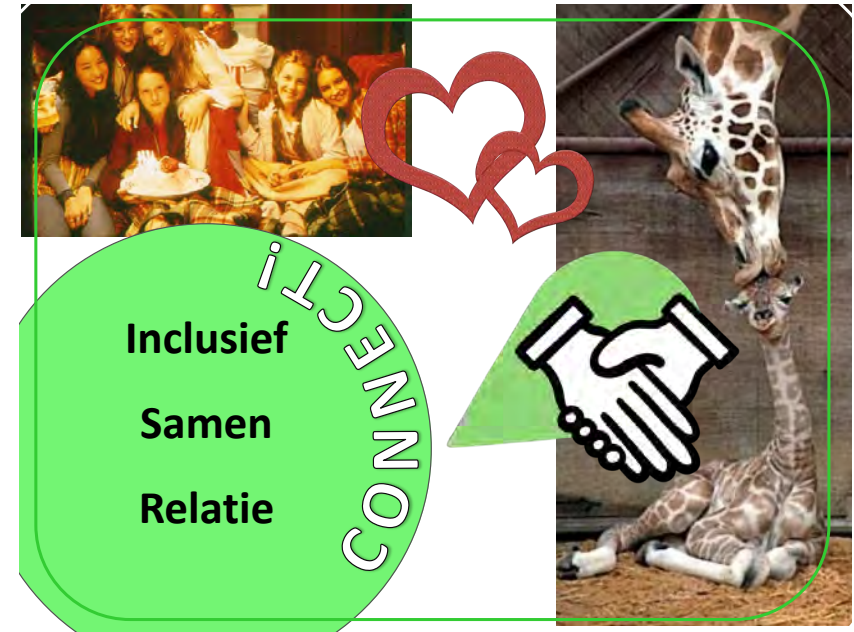
De best mogelijke ontwikkelingskansen voor iedereen, rekening houden met verschillen in aanleg, afkomst, gender en prestaties, geïndividualiseerd onderwijs, ondersteuning op verschillende manieren, zorgstructuur, samenwerken met partners. "Het gaat om de Mens".

Leeromgeving

Learning Caves, waar leerlingen ongestoord samen kunnen zijn, naar behoefte in grote en kleine groepen bij elkaar komen, verbinding met de buurt, gastvrij, welkomcultuur, de school als onderdeel van een ecosysteem, planten en dieren, overal ontmoetingsplekken.

Voorbeelden van groene vragen

- Wat voor ontmoetingsplekken hebben we nodig?
- Hoe kunnen we het beste samen leren?
- Hoe wordt verbondenheid zichtbaar op uw instelling?
- Hoe worden we het eens over wat voor school wij willen?
- Hoe kan iedereen participeren?
- Hoe kan de omgeving interactie en betrokkenheid stimuleren?
- Hoe wordt diversiteit zichtbaar in de ruimte?
- Hoe inclusief is de inrichting van de school voor mensen met speciale behoeften, talenten of beperkingen?
- Worden alle verschillende aspecten en gebieden van diversiteit in beschouwing genomen?
- Hoe wordt in de inrichting rekening gehouden met democratie en gelijkwaardigheid?
- Welke eisen stelt samenwerkend leren aan leeromgevingen?
- Welke aanpassingen in de ruimte kunnen de communicatie ondersteunen?
- Hoe verschillend zijn klaslokalen vormgegeven?
- Hoe is de school verbonden met de wijk / gemeente?
- Met welke buitenschoolse leerplekken zou samengewerkt kunnen worden?
- Hoe kunnen we de school verbinden met de talenten en ambities van de kinderen.

Geel: Invent!

Vrijheid, synergie, open mind, visie, ratio, toekomstgericht, vrijheid in denken en handelen, analyseren en begrijpen, innoveren, motivatie door nieuwe ideeën, complexiteit, denkmodellen, brede complexe verbanden zien, kritisch. "Het moet kloppen".

Onderwijs: Lerende organisatie

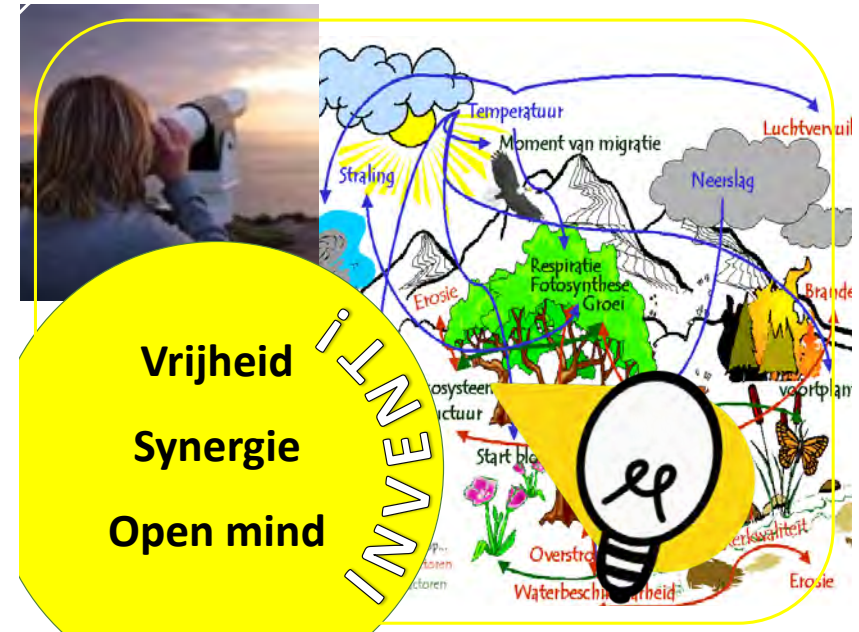
De school handelt autonoom, op eigen verantwoordelijkheid. Verbeterd professioneel op een zelfcorrigerende manier door evaluatie en kwalificatie. Houdt contact met het netwerk: andere scholen, met het publiek, met wetenschap, politiek en economische en culturele instellingen.

Leeromgeving

School voor de toekomst, nieuwe technologieën: VR, AR, AI, school als plek en voorbeeld van transitie, WOW-plekken en dingen, ruimte voor experimenten en verwondering, voorloper zijn, de ruimte maakt nieuwsgierig, brainstormwanden, maak elke ruimte bijzonder, ook de buitenruimte, bewegen geïntegreerd in het onderwijs, verbindingen met de wereld, buitenlokalen.

Voorbeelden van gele vragen

- Waaraan kan je zien dat de school een lerende organisatie is?
- Hoe nodigt de ruimte uit tot verwondering?
- Wat maakt de leeromgeving inspirerend?
- Kan kunst een bijdrage leveren aan de kwaliteit van de leeromgeving?
- Hoe kunnen leeromgevingen ontdekken en creativiteit aanmoedigen?
- Welke ruimtelijke elementen ondersteunen kritisch denken?
- Welke rol speelt het 4C leermodel (Critical Thinking, Communication, Collaboration, Creativity) voor de leeromgeving?
- Hoe zie je de school over 10 jaar?
- Wat heeft Levenlang Leren voor gevolgen voor de leeromgeving?
- Wat zijn de gevolgen van AI en AR voor de leeromgeving?
- Waarom is het belangrijk om flexibel te zijn?
- Kan de school een voorbeeld van verandering zijn?
- Wat is de school voor de toekomst?

Oranje: Result!

Succes, kansen, competitie, ondernemen, de beste zijn, uithangbord, experiment, resultaten, prestatiecultuur, doelgericht, focus, ambitieus, uitdagingen aangaan, podium, applaus, effectief.

Onderwijs: prestaties behalen

Prestaties individualiseren, cultiveren en objectiveren volgens de principes van eerlijkheid, diversiteit en transparantie. Prestaties als een fundamenteel menselijk goed en basisbehoefte zien.

Leeromgeving

Onderscheidende uitstraling van de school, gebouw als visitekaartje, Walk of Fame, uitdagende spannende omgevingen, een bijzondere VIP-Room voor gasten, trampolines, klimnetten, klimmuur, sport, records, ondernemende projecten, ruimte voor mini-ondernemingen, pop-up plekken, ruimte (binnen en buiten) voor markten en events. "Beste School".

Voorbeelden van oranje vragen

- Waar kunnen avonturen worden beleefd? Fysiek - sociaal - virtueel?
- Welke ruimtes bieden mogelijkheden voor ontdekkingen?
- Wat vind je een spannende ruimte?
- Wat is nodig om successen te behalen?
- Waar kunnen successen worden gepresenteerd?
- Waar kan een "Wall of Fame" gemaakt worden?
- Worden uitzonderlijke prestaties in de school zichtbaar gemaakt?
- Hoe kan ondernemerschap en initiatief gestimuleerd worden?
- Waar kunnen leerlingen het op een speelse manier tegen elkaar opnemen?
- Is het gebouw een visitekaartje voor de school?

Rood: Action!

Moed, onbevreesd, daadkracht, autonomie, macht, besluitvaardig, urgentie, opmerkzaam voor gevaren, actie, verantwoording, hier en nu, impulsief, ongeduldig, alert, snel, territorium, confronterend, respect. „Ik wil het nu!“
En plezier, lachen!

Onderwijs: Verantwoording

Alle actoren in de school nemen verantwoordelijkheid voor het leren en oor de school als geheel. Participatie en democratie zijn sleutelbegrippen. Leren door doen.

Leeromgeving

Ruimte en inrichting waarmee je naar behoefte meteen de ruimte kan veranderen, de ruimte stimuleert beweging, ruimte om fouten te maken, humor, school durven combineren met andere omgevingen.

Voorbeelden van rode vragen

- Wat stimuleert levendigheid?
- Wanneer en waar kan je moedig zijn?
- Hoe kan de ruimte bewegen stimuleren?
- Wat moet zo snel mogelijk opgelost worden?
- Waar bevinden zich mogelijkheden om zelfstandig te werken?
- Wanneer worden leeromgevingen als stimulerend ervaren?
- Nodigt de ruimte uit tot spontaniteit?
- Met welke elementen kan een leeromgeving vrolijker worden gemaakt?
- Hoe kan de ruimte meeschakelen met verschillende werkvormen?
- Denken we zoveel na over veiligheid dat we vergeten te spelen?
- Hoe komen we snel tot een besluit? Wat kunnen we alvast doen?

6.4 Voorbeelden PrismaTisch toepassingen

Voorbeeld programma van eisen scholenbouw

Deze toepassing is de PrismaTisch methode oorspronkelijk ontwikkeld. Vervolgens bleek de methode even bruikbaar te zijn voor vele andere toepassingen, die te maken hebben met het ontwikkelen van beleid. De ideale groepsgrootte is:

- Niet te klein, want anders kan er te weinig diversiteit in de groep aanwezig zijn. Bijvoorbeeld 12 personen.
- Niet te groot: maximaal 36 personen, anders wordt het dringen bij de verschillende kleuren.
- Ideale groepsgrootte: 24 personen. Deze omvang is handig te verdelen in 6 groepen van 4 deelnemers (per kleur) en 4 groepen van 6 deelnemers (alle kleuren gemixt).

Voorbeeld Beleidsplannen

De PrismaTisch methode is vaak gebruikt voor het ontwikkelen van beleidsuitgangspunten, bijvoorbeeld voor een strategisch huisvestingsplan. De missie, visie en algemene doelstellingen van de organisatie vormen het uitgangspunt. Deelnemers worden vervolgens gevraagd om vanuit de verschillende kleurperspectieven op de PrismaTisch daarop te reageren.

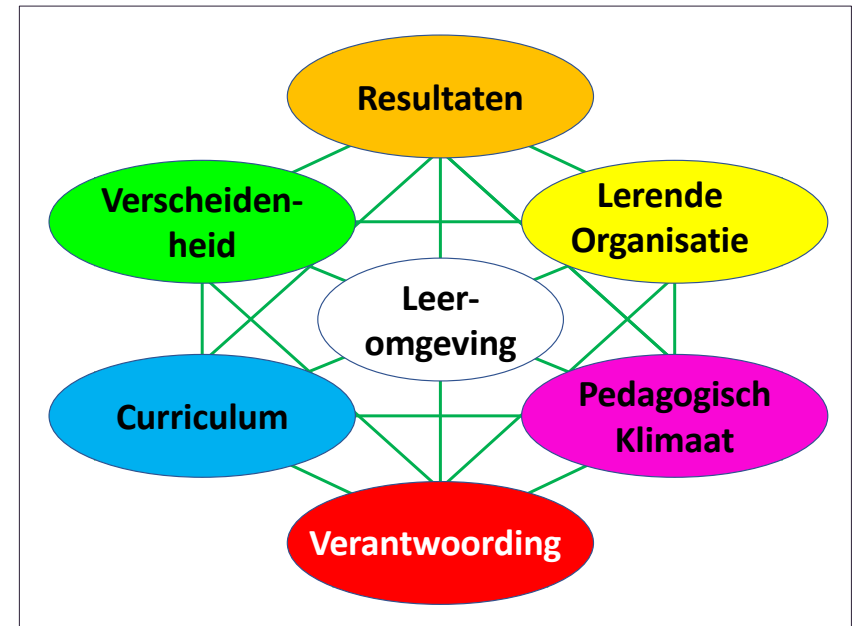
Een variatie is om drie ronden te volgen:

- Leren van gisteren: hoe is het gegaan?
- Kijken naar morgen: met welke ontwikkelingen moeten wij rekening houden.
- Vandaag handelen: wat kunnen we op korte middellange termijn in gang zetten?

Voorbeeld marktplan

De PrismaTisch methode is erop gericht om een brede groep aan te spreken. Het helpt een tunnelvisie benadering te voorkomen.

- Verdeel de PrismaTisch in de lengte in een linker en in een rechter helft.
- Schrijf per kleur rechts wat voor de markt belangrijk is.
- Schrijf links wat je als organisatie zelf te bieden hebt aan competenties en producten.
- Het verschil tussen beiden biedt inzicht in welke keuzes gemaakt moeten worden.

Onderwijsaspecten van invloed op de leeromgeving, gekoppeld aan de kleuren.

Op de schaal van één persoon is dezelfde methode ingezet als voorbereiding op een sollicitatieproces. Welke competenties worden gevraagd (rechterhelft)? Waar liggen je eigen sterke en zwakke punten?

Voorbeeld grootschalige workshop met parallele thema's

Het eerste deel van de MOBILE-cursus, de PrismaTisch, is in september 2023 toegepast voor 135 deelnemers op een conferentie in Wismar. Deelnemers waren afkomstig uit het onderwijs (schoolleiders, docenten, studenten), bestuur en overheid (ministerie van onderwijs, ministerie van bouw, schoolbestuurders) en architectuur.

Bij de start hebben deelnemers kunnen kiezen uit vier verschillende hoofdthema's. Dit zorgde voor extra betrokkenheid en expertise bij de verschillende thematafels. De resultaten van de verschillende tafels, de bouwstenen voor beleid, werden als extra ronde op het podium geplaatst, waarna een interessante slotdiscussie volgde.

De thema's in deze workshop waren:

- Leren & leeromgeving
- School & stad/dorp
- Architectuur & duurzaamheid
- Proces & Kosten

Een grootschalige bijeenkomst vergt extra voorbereiding, maar kan veel extra impact hebben.

Voorbeeld verschillende leeftijden

Het Wim Wenders Gymnasium te Düsseldorf ontwikkelde plannen voor renovatie en nieuwbouw aan de Schmiedestrasse. Intussen is de bouw bijna gereed. De PrismaTisch workshop is eerst gedaan met docenten, schoolleiding en schoolbestuur. Doel was om toekomstgerichte uitgangspunten voor het onderwijs en het schoolgebouw te ontwikkelen. De deelnemers waren zo enthousiast over de methode en de resultaten, dat zij een grote bijeenkomst met ouders en kinderen hebben georganiseerd om mee te denken over hun toekomstige 'Traumschule'. . Ongeveer 80 personen deden mee.

Bespreken van de resultaten van de 4 thema's.

Na een uitleg verdeelden kinderen, ouders en docenten zich over de 6 grote tafels met opdrachten voor jong en oud. De kinderen werden gevraagd foto's te zoeken en collages te maken rond de volgende vragen:

- ▶ Wanneer voel je je prettig op school?
- ▶ Welke huisregels zijn belangrijk?
- ▶ Waar wil je je klasgenoten op school ontmoeten?
- ▶ Wat vind je zo leuk aan deze school?
- ▶ Wat maakt school spannend voor jou?
- ▶ Wat vinden jij en je vrienden belangrijk?

Ouders werden gevraagd hun gedachten in teksten te verwoorden. Deze setting zorgde voor een levendige interactie tussen jong en oud. De uitkomsten bevestigden de eerdere uitkomsten, bijvoorbeeld de keuze voor een kleinschalige opzet in 'leerhuizen'. Ook waren er aanvullingen, bijvoorbeeld de behoefte om kinderboeken heel toegankelijk te maken en ook ruimte te bieden voor het uitwisselen van de eigen kinderboeken.

Online toepassing

Een live bijeenkomst genereert bij de deelnemers energie en trots op het samen bereikte resultaat. Een online bijeenkomst kan dat niet imiteren, maar heeft weer andere voordelen. De Covid-pandemie heeft een sterke impuls gegeven:

De grote verzameling van workshopfoto's is gemakkelijk inzetbaar.

Deelnemers kunnen aan de PrismaTisch werken op het moment dat het uitkomt.

Afstand is geen enkel probleem. Als onderdeel van MOBI-LE is deelgenomen aan verschillende

COLOFON

De leiding voor de ontwikkeling van deze MOBI.LE-training lag in handen van Teun van Wijk van het Nederlandse adviesbureau voor schoolbouw, ICSadviseurs. De training is een van de drie projectresultaten van het Erasmus+ project 2020-1-DE03-KA201-077589 MOBI.LE (Mobilising Learning Environments). De pilotfase vond plaats, als gevolg van COVID-19-beperkingen, tijdens de nationale lockdowns in Nederland in nauwe samenwerking met Carolien de Neeve en Ria Sluiter van de Technasium Stichting. Verdere testen en begeleidende evaluaties werden uitgevoerd in nauwe samenwerking met Dr. Petra Moog van de NGO Sophia::Akademie, samen met Dr. Anke Phillip en Marayle Kupper van het ZfsL, Düsseldorf. De resultaten van het MOBI.LE-project zijn gepubliceerd op de volgende platforms/websites in vier talen (Duits, Nederlands, Noors en Engels) en zijn beschikbaar als open leermaterialen voor gratis download:

www.learning-space.eu (Projekt-Webseite)

www.sophia-akademie.de

www.projektlernraum.de

EU-Projektergebnisplattform

www.technasium.nl

www.icsadviseurs.nl

www.norconsult.no

Auteur

Teun van Wijk, teun.van.wijk@icsadviseurs.nl

Redactie

Dr. Petra R. Moog

Illustraties

PicturePower, www.picturepower.nl

Beeldrecht

Alle Rechten bij Teun van Wijk

Bibliografie

MOBI.LE Lernraum-Training - ERASMUS+ Innovationsprojekt 2023. 44 Seiten

Als niet anders vermeld, worden alle inhoud gepubliceerd onder de Creative Commons-licentie 4.0 CC BY-SA, wat betekent dat naamsvermelding en delen onder dezelfde voorwaarden vereist zijn. De naamsvermelding moet worden gedaan als "MOBI.LE Lernraum-Training".

Neither the European Commission nor the project's national funding agency PAD are responsible for the content or liable for any losses or damage resulting of the use of these resources.

MOBI·LE projectpartners

Duitsland

Dr. Petra Moog [Projektleitung]

Dr. Tom Brüggemann

Dr. Anke Phillip

Marayle Kupper

SOPHIA
::AKADEMIE::

ZfsL Düsseldorf
Zentrum für schulpraktische Lehrerbildung

Nederland

Teun van Wijk

Marieke Slits

Ria Sluiter

Carolin de Neeve

Anne Schellekens

Noorwegen

Siv Marit Stavem

Espen Stostrand

Helene Damsgaard

Jorun Lovoll

Liv Nordby

Ane Evenstad

Sissel Holemark Kongsrud

Norconsult

Bijzondere dank:

Wij bedanken alle deelnemers aan de MOBI.LE-pilotcursussen en in het bijzonder de kritische lezers Stacey Knecht en Thomas Hetzel, die ons onmisbare feedback hebben gegeven in het Nederlands, Engels en Duits. Ten slotte gaat onze speciale dank uit naar Bob van de Ven voor zijn onschatbare bijdrage aan de ontwikkeling van de PrismaTisch-methode.